

BBR

1362

DS1

B E K N O P T E
N E D E R D U I T S C H E
S P R A A K K U N S T,

O P G E S T E L D

D O O R

L A M B E R T U S V A N B O L H U I S,

*P R E D I K A N T T E G R O N I N G E N ,
E N L I D V A N D E L E Y D S C H E
M A A T S C H A P P I J D E R N E -
D E R L . L E T T E R K U N D E ;*

I N H E T J A A R 1 7 9 2 .

M E T D E N G O U D E N E E R P R I J S
B E K R O O N D ;

E N U I T G E G E V E N

D O O R D E

*N E D E R L A N D S C H E M A A T S C H A P P I J ,
T O T N U T V A N ' T A L G E M E E N .*

V i e r d e D r u k .

T e ' s B O S C H ,

B i j E . L I O N , & C o m p . , B o e k d r u k k e r s e n
B o e k v e r k o o p e r s i n d e K e r k s t r a a t , 1 8 0 4 .

B E R I C H T.

Bijna gelijktijdig met het ontstaan der Maatschappij, begreepen eenige van derzelve Leden, dat het in 't licht geeven eener geregeldede Nederduitsche Spraakkunst, zo veel mogelyk, opgehelderd door gepaste voorbeelden, van zeer veel nut voor onze Scholen zoude zijn. Ingevolge van dat gevoelen, werdt, in den jaare 1789, eene Gouden Medaille en Twintig Ducaaten uitgelooft aan den Schryver van zodanig eene Spraakkunst, welke door de Maatschappij goedgekeurd, en als de beste geoordeeld zoude worden; en toen in het volgend jaar de daar toe ingezondene Verhandelingen niet voldeeden; stelde men de praemie op Veertig Ducaaten. Thans zal kunnen blyken, of het gevoelen dier Leden gegrondgeweest zij, naardien de Maatschappij, op haare Algemeene Vergadering, van den jaare 1792, deeze Nederduitsche Spraakkunst van den Heere van BOLHUIS, heeft mogen bekroonen; en zij dezelve nu in het licht geeft, met den vuerigen wensch, dat haare ijver en zucht, ter verbeeteringe van het Schoolwezen in ons Vaderland, eens bekroond mogen worden; door eenen algemeenen leerlust der Nederlandsche Jengden, en door eene meerdere en spoediger aanwinst van die kundigheden, die onze Landgenooten maar al te zeer ontbreeken; namelijk het kennen van hunne woordrijke, en alzins geregeldede Moedertaale.

Op last der Maatschappij:

C. Brender à Brandis,
Secretaris.

DE OPSTELLER

AAN DEN

L E Z E R,

BIJ DE UITGAVE.

Zie hier mijne *Nederduitsche Spraak-*
kunst, zo als dezelve op den 28 van
Louvmaand 1792 aan *de Nederlandsche*
Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, in
antwoord op hare vrage, ter beoordee-
ling is toegezonden, en daar op door
die Maatschappij den 14. van Oogst-
maand 1792 de gouden eerprijs aan mij
is toegewezen. — Ik heb slechts op be-
geerte der Maatschappij achter §. XVIII.
ingevuld ene opgave van de voornaam-
ste kenmerken der geslachten van de zelfstan-
dige naamwoorden, die ik, om te korter
te zijn, in het handschrift achtergelaten,
doch aan de Maatschappij aangeboden
had. — De kleinheid van dit werkje liet
niet toe, dat ik er een *lijstje* van de voor-
naamste zelfstandige naamwoorden met aan-
wijs der *geslachten*, die uit de bijgebragte
* 2 ken-

IV DE OPSTELLER AAN DEN LEZER.

kenmerken niet gekend konden worden, bijvoegde. Gaarn had ik dit anders gedaan; en misschien voldoe ik hier aan wél eens op ene andere wijze. Intusschen kan men in dit stuk gebruik maken van een diergelijk lijsje, dat ik gegeven heb achter den *derden* druk van K. STIJL. *aanleiding tot de kennis der Nederduitsehe Taal*, door mij met *aanmerkingen* uitgegeven te Groningen bij J. Oomkens 1787. — Voorts heb ik met voorkennis en goedkeuring der Maatschappij hier en daar enig *voorbeeld*, of *iets* ter nadere *opheldering* ingevuld. Dan dit is van te weinig aanbelang, dan dat ik er bijzondere melding van maken zou. Ook is achteraan een klein *bladwijzertje* gevoegd. — In het *Voorbericht* is nader verslag gegeven van mijne Verhandeling. — Aan u, en aan de algemeene maatschappij, hier door steeds nuttig te mogen zijn, zal mijn voornaamste loon, en doel, en blijdschap, wezen.

BE-

BEKNOPTE
NEDERDUITSCH E
SPRAAKKUNST,
GEVRAAGD
DOOR DE
NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ:
TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN,
TOT ANTWOORD OPGESTELD,
EN TER HARER BEOORDE-
LING TOEGEZONDEN,
ONDER DE ZINSPREUK;
HET PAST IEDER VOLK ZIJNE EL-
GENE TAAL OP TE BOUWEN.
TEN KATE, I. 18.

VOORBERICHT.

De NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ tot Nut van 't Algemeen vroeg in haar voorstel den 12. van Oogstmaand 1789 eene beknopte, en telkens met voorbeelden opgehelderde, Nederduitsehe Spraakkunst. Zij vorderde ene verhandeling, zo volledig en zo bevattelijk, dat zij voor den geringen Burger, of het Schoolwezen, nuttig zou kunne zijn.

Misſchien dachten toen velen, „wat nut is hier in: kent niet elk zijne eigene taal?” — Maar de Maatschappij oordeelt anders in haar voorstel: zij vindt in zulk een schoolboek ene uitſteekende nuttigheid. — En ik hou het met haar. Hoe weinig toch is de gemene burger in ſtaat, om zuiver in zijne eigene taal te ſpreken, en te ſchrijven. Hoe nodig is het dan, dat hij zich hier op toelegge? En hoe zal er ene algemene beſchaving te wachten zijn, ten zij men de ſcholen in dit opzicht hervormde?

Misſchien dachten toen anderen, „wat noodzaak is hier in? wij hebben toch vele, en velerhande, Nederduitsehe Spraakkunsten.” — Dan; de Maatschappij ſpreek van gebrek aan zulk een schoolboek. Zij zal, denk ik, oordelen, (en dit oordeel zou op gronden ſteunen) dat de opſtellen, die voorhanden zijn, aan het begeerde nut niet genoeg dienſtbaar zijn; daar zij over het geheel — of niet nauwkeurig genoeg, of te omſlagtig, — of te diep beredeneerd, en te min duidelijk, en te min eenvoudig voor den geringen en ongeöefenden burger zijn, — of te weinig op goede gronden gebouwd, en dus te zeer oppervlakkig zijn.

Reeds

Reeds lang lust hebbende aan de beoefening onzer taal voor mij zelven, en aan de beschaving van anderen daar in, was ik verblijd over de vrage der Maatschappij. Ik verwachtte, dat voorhaame Taalkundigen een toereikend opstel zouden geven. Ik verlangde naar den uitslag. Maar die beantwoordde niet aan mijn' wensch. De vraag wierd den 12. van Oogstmaand 1790 herhaald door de Maatschappij, en aangedrongen met verhoging van den eerprijs.

Sedert enigen tijd deed de ernst der Maatschappij, en het gewigt der zake, mij zelven denken, om een antwoord te ontwerpen. — Ik herlas de vraag, zo als zij door de Maatschappij in 1789 eerst voorgesteld, en in 1790 herhaald is. — Ik bepaalde mij bij het oogmerk dat men bedoelde. Dat is eerst het nut van den geringen burger; daar door moet ik zulken verstaan, die niet geoesend is in taalkunde, maar die toch zijne jaren, en rijpheid van oordeel heeft. Maar de Maatschappij bedoeld ook het nut der scholen, en vordert een schoolboek. — De eigenschappen, die men in de verhandeling begeert, zij deze, beknoptheid, bevattelykheid, vollédigheid opheldering met voorbeelden, aangenaame bevalligheid. Ik durf er byvoegen, dat men ook nauwkeurigheid, en grondigheid, verwacht. — Ten aanzien van den inhoud verwacht de Maatschappij bij de herhaling harer vrage, dat men ook vooral lette op de afleiding der werkwoorden. Ik kan niet denken, dat de Maatschappij, door die afleiding verstaan zal de herkomst der werkwoorden van andere meer oorspronglyke woorden, het zij andere werkwoorden, of naamwoorden, of bijwoorden, welke men in de scholen bezwaarlijk vatten zou. Maar ik vertrouw, dat men daar door verstaat de vervoeging, of afleiding in elk werkwoord, om tijden, personen, en wyze van voorstel; aan te duiden, welke men gewoon is Conjugatie te noemen.

De

De vraag laat zich op deze wijze dan begrijpen; maar niet gemakkelijk beantwoorden. Grote zwaarigheid doet zich terponst daar in op, dat men zo vele eigenschappen in dezelfde korte verhandeling moet vereenigen. Het kan toch niet, dan zeer moeilijk zyn volledig in onze taal te schrijven, waar in zo vele bijzonderheden voorkomen, en dan nog beknopt te schrijven; ja daar bij duidelijk, en tevens met opheldering door voorbeelden; en niet minder grondig, om verstaan, geloofd en gevolgd te worden. — Wie erkent niet, dat er tot dit alles vrij wat omslag vereischt wordt? Het is waar, wy moeten de taal weten vinden, en niet maken; en onze taal is vrij bescheiden, en gelve aan zich zelve; des niettegenstaande zijn de afwijkingen van het gewone zeer menigvuldig. Nu zou men aan de schoonheid van onze taal veel te kort doen, wanneer wij die afwijkingen terstond willen stellen op de lijst van uitzonderingen, en onregelmatigheid; daar doorgaans de vaste regemaat zich aan een opkittenden onderzoeker ontdekt, en in de welluidendheid, of in onderscheidene tongvallen, de oorsprong der meeste afwijkingen te vinden is. Hield men dit maar op het oog, men zou minder in dat vooroordeel staan, dat alles in onze taal onbepaald, ongegrond, en verward ware, en men zou van het onderzoek minder afschrikt worden. Er is derhalven enige omslag van redenering nodig.

Niet minder bezwaarlijk zal het zijn aan het begheer de oogmerk gepast te voldoen, door een schoolboek te geven, dat tevens den geringen burger nuttig zou kunnen zijn. — Het denkbeeld van een schoolboek zou zulk een boek vorderen, het welk men in de scholen gebruikt, en waar uit de meester aan den leerling onderwys geeft over onze taal. Zal zulk een vaalkundig opstel onder de vatbaarheid van jonge leerlingen kunnen vallen, dan zal het zelve zeer kort,

weinig beredeneerd, zeer algemeen met vermindring van vele bijzonderheden, moesten zijn. Maar dan zou men één van twee moeten onderszellen, of dat de meesters zelven kundig genoeg zijn, om naar zulk een kort onderwerp goed onderricht te geven; of dat de schoolmeester, en de geringen burger, door zulk een kort en oppervlakkig opstel, kundig zoude kunnen worden. Dan ik heb geen grond, om ene van deze onderstellingen aan te nemen; daar de onkunde te algemeen is, en er te grote omslag nodig is, om denkebeelden van taalkunde aan ongeleerden te geven, dan dat men zulke vorderingen op het gebruik van zulk een kort opstel verwachten zou.

Mij kwam dan voor, dat aan het oogmerk der Maatschappij best beantwoord worden zou door ene verhandeling, die wel duidelyk en beknopt was, maar die tevens zo volledig, nauwkeurig, en beredeneerd was, dat de schoolmeester, en de geringe burger, indien men enige rijkte aanwendde, daar uit nodig onderricht zoude kunnen bekomen omtrent onze taal; maar dan ook tevens daar uit wederom aan anderen nuttig zou kunnen zijn. Welk onderricht aan anderen in de scholen nog meer dan zou bevorderd worden, wanneer er uit dat groter onderwijs een kort, algemeen, en duidelyk, uittreksel gegeven wierd, waar naar de meester in de scholen onderwijs zou geven; voor zich zelven telkens gelegenheid vindende, en aan de leerlingen gevende, om nadere opheldering van bijzonderheden te lezen in 't grotere opstel. Welk klein opstel, gevoegd bij een groter, daneerst een nuttig schoolboek met recht genoemd zou mogen worden.

Ik begon daarom eerst de hand te leggen aan een ruimer ontwerp, — Dan, onlangs vernam ik, dat de Maatschappij niet alleen de gewoonte had, maar zulks ook bij hare Wetten bepaald had, om hare Verhan-

VOORBERICHT.

handelingen zo klein uittegeren, dat dezelve voor weinige stuivers gekost konlen worden. Hier uit besloot ik, dat mijn verhandeling te ruim zou worden, om bij de Maatschappij ter beantwoording van hare vrage in aanmerking te kunnen komen, indien zij, ook in ons geval bepaaldelijk, de hand aan die wetten wilde houden; schoon zij in het voorstel der vrage daaromtrent gene bepaling gemaakt had! — Ik moest dan afzien van mijn ruimer ontwerp.

Nu begon ik te overwegen, of men niet een klein schoolboek zou kunnen opstellen, waar in gene spraakkunstwoorden gevonden wierden, en geen geregeld denkbeeld van onze taal gegeven wierd; doch waar in men een toereikend verslag deed van de zuiverste spelling, en waar naar men de jeugd daar in kon oefenen, zonder dat dezelve gronden van geregeldde taalkunde behoefde te hebben. — Ook hier invond ik zwaarigheid; daar er tot de spelling met d, t, dd, of dt, een denkbeeld gevorderd wordt van werkwoorden, en derzelver personen, tijden en uitgangen, en er tot het gebruik van de, het, des, der, den, hem, hun, haar, hen, enz. kennis vereischt wordt van de naamwoorden, en derzelver, naamvallen, en geslachten. — Maar ook; de Maatschappij vorderde ene Spraakkunst.

Ik bepaalde my dan tot ene verhandeling, waar in aan den geringen burger, en voor de scholen, enig geregeld denkbeeld wierd gegeven van onze Nederduitse taalkunde, en welke zo volledig en nauwkeurig zou zijn, als de begeerde beknoptheid, of het gewigt der zake toelaat, maar tevens zo kort, als de volledigheid, en bevattelijkheid gedogen; ook zo duidelijk, en met voorbeelden opgehelderd, als de kortheid zou toestaan.

Dit alles heb ik in de behandeling van zaken gestadig

dig onder het oog zoeken te houden. — Ik heb daarom vele nuttige dingen moeten voorbijgaan; van sommige dingen geen reden daarom mogen geven; — doorgaans geen verschil van gedachten berekeneerd; — geen gezach van grote mannen, zelfs niet van TEN KATE of HUYDECOPER, veel minder van zulken, die nog leven, bijgebragt; van hoe veel waarde anders, ook hun betoog in uitgegevene schriften, of hun getuigenis omtrent de ouden, moge zijn.

Schoon er ook in deze verhandeling een of ander moge voorkomen, dat maar geschikt mogt schijnen, om ter beoordeeling te staan dan verder geoefenden, en hun stof van nadenken te geven, om de regelmaat onzer tale, zo veel mogelijk is, te herstellen, op dat dit werkje daar door ook algemeen nuttig mogt zijn; — zal echter, naar mijn oordeel ook de geringen burger, die zich oefenen wil, daar door tot nadere kennis kunnen komen, — maar ook zal de schoolmeester daar toe aanleiding krijgen; vooral, wanneer dit werkje in de scholen wierd ingevoerd, tot een boek, waar in de leerling geoefend wierd in het spellen, of lezen, als wanneer de meester zelf ongevoelig, door gestadige herhaling, geöfend worden zou. — Langs dien weg zou dit opstel tot een nuttig schoolboek verstrekken kunnen voor den leerling, vooral wanneer de meester daar naar hem oefende in de verbuiging der naamwoorden, of de verroeging der werkwoorden, en zijne lessen en voorschriften daar naar richtte.

Zie daar dan, hoedanige verhandeling ik tot antwoord op de vrage der Maatschappij over de Nederduitsche Spraakkunst bij dezen haar aanbiede. — Zij oordele over derzelver waarde.

INHOUD DER AFDEELINGEN.

- I. De *Nederduitſche Spraakkunst*, b. 1.
 II. *Wat de Nederd. Spraakkunst leert*, b. 1.
 III. *Om te kunnen lezen*, bl. 2.
 IV. *De gedaante der Letters*, bl. 2.
 V. *Soort der Letters*, bl. 4.
 VI. *Klinkers*, bl. 5.
 VII. *Medeklinkers*, bl. 6.
 VIII. *Gebruik der Letters*, bl. 7.
 IX. *Samenwoeging van Klinkers*, bl. 8.
 X. *Gemengde klanken*, bl. 9.
 XI. *Lettergrepen*, bl. 10.
 XII. *Samenſtelling van Woorden* bl. 10.
 XIII. *Samenwoeging van Woorden*, bl. 11.
 XIV. *Om den zin der woorden te kennen*, bl. 12.
 XV. *Soorten van woord., of delen der taal*,
 bl. 12.
 XVI. *Zelfſtandige Naamwoorden*, bl. 15.
 XVII. *Gebruik der Zelfſtandige Naamw.*, bl. 15.
 XVIII. *Geflachten der Naamwoorden*, bl. 16.
 XIX. *De Getalen der Naamwoorden*, bl. 22.
 XX. *De Naamvallen*, bl. 24.
 XXI. *De Lidwoorden*, bl. 25.
 XXII. *Byvoeglijke Naamwoorden*, bl. 26.
 XXIII. *De verhuiging, en aanwijzing der Naam-*
vallen, bl. 26.
 XXIV. *Bijvoegl. Naamw. wanneer onv.*, bl. 31.
 XXV. *De Verg. in de Bijvoegl. Woord.* bl. 33.
 XXVI. *Voornaamwoorden*, bl. 35.
 XXVII. *Perſoonlijke Voornaamwoorden*, bl. 35.
 XXVIII. *Wederkeringe Voornaamwoorden*, bl. 37.
 XXIX. *Bezittelijke Voornaamwoorden*, bl. 41.
 XXX. *Vragende Voornaamwoorden*, bl. 44.
 XXXI. *Aanwijzende Voornaamwoorden*, bl. 46.
 XXXII. *Betrekkelijke Voornaamwoorden*, bl. 51.
 XXXIII. *Werkwoorden*, bl. 52.
 XXXIV. *Soorten der Werkwoorden*, bl. 53.
 XXXV. *De Tijden in de Werkwoorden*, bl. 54.
 XXXVI. *De Perſonen in de Werkw.*, bl. 54.
 XXXVII. *Wijzen van voorſt.* door de Werkw. bl. 55.
 XXXVIII.

INHOUD DER AFDELINGEN.

- §. XXXVIII. De *Vervoeging* der Werkw., bl. 55.
 XXXIX. Ietsvooraster *opheldering* van de Vervoeging der Werkwoorden, bl. 57.
 XL. *Voorbeelden* van Vervoeging, bl. 60.
 XLI. *Bijzondere aanmerking* over deze voorbeelden van vervoeging, bl. 69.
 XLII. *Nog enige gevallen* inde Vervoeg. bl. 72.
 XLIII. De *Deelwoorden*, bl. 74.
 XLIV. *Bijwoorden*, bl. 75.
 XLV. *Voorzetsels*, bl. 77.
 XLVI. *Voegwoorden*, bl. 78.
 XLVII. *Tuschenwerpsels*, bl. 79.
 XLVIII. Om de *Betekenis* te kennen, bl. 80.
 XLIX. Van *Oorspronkelijke* woorden, bl. 80.
 L. Van *Afgeleide* woorden, bl. 81.
 LI. Om *anderen* onze mening te *doen* *verstaan*, bl. 82.
 LII. Om te *spreken* in onze taal, bl. 82.
 LIII. *Uitspraak*, bl. 83.
 LIV. *Schikking* der Woorden, bl. 84.
 LV. *Stijl*, bl. 84.
 LVI. Om te *Schrijven* in onze taal, bl. 85.
 LVII. *Spelkunde*, bl. 86.
 LVIII. *kenmerken* van goede Spelling, bl. 87.
 LIX. *Spel-regels*, bl. 87.
 LX. *Eerste* Spel-regel, bl. 88.
 LXI. *Twede* Spel-regel, bl. 90.
 LXII. *Derde* Spel-regel, bl. 92.
 LXIII. *Vierde* Spel-regel, bl. 94.
 LXIV. *Goed Schrift*, bl. 87.
 LXV. *Klank-teken*, bl. 97.
 LXVI. *Zin-tekenen*, bl. 98.
 LXVII. *Scheiding* van *Lettergrepen*, bl. 99.
 LXVIII. *Scheiding* van *Volzinnen*, bl. 100.
 SCHA-

SCHAKEL
VANDEN
INHOU D.

Op dat de leerling gemakkelijk, en met een opslag van het oog, den samenhang en den afloop van zaken zou mogen zien, laat ik nu in een tafereel volgen den Schakel van den inhoud.

De *Nederduitſche Spraakkunst* (§. 1.) moet ons leren, — 1. dat wij *verſtaan*, wat een ander meent, — 2. dat *anderen verſtaan*, wat wij menen in onze taal. §. 2.

I. Wij moeten *anderen verſtaan*. Daar toe is nodig, — 1. de woorden te kunnen lezen, — 2. den zin er van te begrijpen.

A. Om te kunnen lezen, moeten wij de *letters* kennen in derzelve — 1. *gedaante*, — 2. *foort*, 3. *gebruik*, §. 3.

a. Derzelve *gedaante*; §. 4.

b. *foort*; §. 5.

a. *klinkers*, in het onderscheid, — de helderheid, — de langheid van hunnen klank; §. 6.

b. *medeklinkers*, in het onderscheid van klank, — en ſcherpheid, §. 7.

c. Het *gebruik* der letters dient

a. om *getalen* aantewijzen; §. 8

b. tot *samenvoeging*

1. van *klinkers met klinkers*,

† om den zelfden klank te *verlengen*,
aa, ee, ij, oo, uu, §. 9.

†† of om eenen *gemengden* — *tweeklank*
— of *drieklank*, te vormen; §. 10.

2. van letters tot een *lettergreep*; §. 11.

3. van lettergrepen tot *woorden*; §. 12.

4. van woorden tot een *samengeſteld*
woord; §. 13.

Ra

SCHAKEL VAN DEN INHOUD

- B.** Wij moeten ook den *zin* der woorden begrijpen
 Daar toe moeten wij de *woorden* kennen—1. in
 hunnen *aart*, — 2. en *betekenis*, §. 14.
- c.** Omtrent den aart der woorden moeten wij
- a. in *het gemeen* tonen, dat er 10 *soorten*,
 of 10 *delen der tale* zijn; §. 15.
 - b. dan *bijzonderlijk* handelen
 1. van de *zelfstandige naamwoorden*; §.
 16.
 - †. in derzelver *gebruik*; §. 17.
 - ††. *gestachten*, §. 18.
 - †††. *getalen*, §. 19.
 - ††††. *naamvallen*, §. 20.
 2. van de *lidwoorden*; 21.
 3. *bijvoeglijke naamwoorden*; §. 22.
 4. daar na van de *verbuiging*, en *aanwij-
 zing der naamvallen*, in de zelfstandige
 naamwoorden, lidwoorden, en bijvoeglijke
 woorden §. 23, 24. — en van de *vergro-
 ting*, in de bijvoeglijke woorden; §. 25.
 5. van de *voornaamwoorden*, §. 26. — 1.
 perfoonelijke, §. 27. — 2. wederkerige, §.
 28. — 3. bezittelijke, §. 29. — 4. vragen-
 de, §. 30. — 5. aanwijzende, 31. — 6.
 betrekkelijke; §. 32
 6. van de *werkwoorden*,
x. waar omtrent *in het gemeen* wordt aan-
 gewezen, §. 33. — het *soort* van werking
 §. 34. — de *tijd*, §. 35. — de *perfoon*,
 §. 36. — en de *wijze* van voorttel, §. 37.
xx. meer *bijzonder* derzelver *vervoeging*;
 §. 38 — 42.
 7. daar na van de *deelwoorden*; §. 43.
 8. *bijwoorden*; 44.
 9. *voorzetsels*; §. 45.
 10. *voegwoorden*; §. 46.
 11. *tusfchenwerpsels*, §. 47.
- d** Om den *zin* te begrijpen, moeten wy ook de
betekenis der woorden weten, §. 48. — 1.
 in *oorspronkelijke*, §. 49. — 2. en *afgelei-
 de*. §. 50.

SCHAKEL VAN DEN INHOUD.

- I.** Wij moeten ook *anderen* onze mening *doen verstaan*, — 1. door *spreken*, — 2. of *schrijven*, §. 51.
- A.** Om wel te *spreken* komt in aanmerking, §. 52.
- a.** de *uitspraak*; §. 53.
- b.** de *schikking der woorden*; §. 54.
- c.** de *stijl*, §. 55.
- B.** Om wel te *schrijven* is nodig, §. 56.
- a.** dat men wel *spelle*, §. 57. — *kenmerken* van goede spelling wete, §. 58. — en *spelregels*, §. 59 — 63.
- b.** dat men *goede letters* make; §. 64.
- c.** dat men den *klank* of *zin* door gepaste *tekenen* bepale; 65, 66.
- d.** dat men nauwkeurig *scheide* — tusfchen de *lettergrepen*, §. 67. — en de *volzinnen*. 68.

B E K N O P T E

N E D E R D U I T S C H E
S P R A A K K U N S T,

§. I.

De *Nederduitfche Spraakkunst*.

De *Nederduitfche Spraakkunst* (*Grammatica*) heeft onderricht, om de *Nederduitfche taal* wel te kennen, in haren bijzonderen aart, en voornamelijk naar het tegenwoordige gebruik.

§. II.

Wat de *Nederduitfche Spraakkunst* leert.

De *Nederduitfche Spraakkunst* moet ons dan twee voornamé dingen *leren*; — 1. dat wij *verstaan*, wat een ander meent, wanneer hij *Nederduitfch* fchrijft, of fpreekt? — 2. dat *anderen verstaan*, wat wij menen, wanneer wij *Nederduitfch* fpreken, of fchrijven.

A

Zul-

Zullen wij de mening van anderen in onze taal *verstaan*; dan moeten wij — 1. de woorden kunnen *lezen*, en — 2. den *zin* er van begrijpen. — En zullen *anderen* onze mening *verstaan*; dan moeten wij de taal — 1. wel *spreeken*; en — 2. *schrijven* kunnen.

§. III.

Om te kunnen *lezen*.

De spraakkunst moet dan eerst *leren lezen*. — Daar toe is nodig, dat wij de *letters kennen* in derzelve — 1. *gedaante*, — 2. *soort*, — 3. *gebruik*.

§. IV.

De *gedaante* der *Letters*.

Onze taal gebruikt 26 letters.
De hedendaagsche *gedaante* van hoofdletters, en gemene letters, zijn de volgende:

I. *Duitsche hoofd-letters*.

A B C D E F G H I K
L M N O P Q R S T U
V W X Y Z.

Duit-

Duütsche gemene letters.

a b c d e f g h i j k l
m n o p q r s t u v
w x y z.

II. *Romeinſche hoofd-letters.*

A B C D E F G H I J K L M N
O P Q R S T U V W X Y Z.

Romeinſche gemene letters.

a b c d e f g h i j k l m n o p
q r s t u v w x y z.

III. *Gebogene (Cursive) hoofd-letters.*

A B C D E F G H I J K L M N
O P Q R S T U V W X Y Z.

Gebogene (Cursive) gemene letters.

a b c d e f g h i j k l m n o p
q r s t u v w x y z.

N E D E R D U I T S C H E

IV. *Hoofd-schrijf* letters.

A B C D E F G H I J K
L M N O P Q R S T U
V W X Y Z.

Gemene Schrijf-letters.

a b c d e f g h i j k l m n
o p q r s t u v w x y z.

§. V.

Soort der Letters.

In *soort* zijn deze letters — of *klinkers* (*vowels*); die op zich zelve een' vollen klank geven; — of *medeklinkers* (*consonantes*); die niet klinken zonder hulp van klinkers, en derzelve klank bepalen door een bijgevoegd geluid.

Dit zal verstaan worden uit ene nadere beschouwing van deze twee soorten.

§. VI.

Klinkers.

Daar zijn 6 *klinkers*, *a, e, i, o, u, y*, of *j*. Derzelver onderscheidenen *klank* hoort gij in *man, men, min, mond, munt, mijn*; en *pan, pen, pin, pond, punt, pijn*.

Deze hebben allen een' *vollen klank*. Zij kunnen op zich zelven een lettergreep uitmaken, zelfs een woord uitmaken, gelijk wij straks tonen zullen.

Men geeft aan *y* of *ij* den klank, die nabij komt aan *ei*. De Hollandfche uitfpraak is nu al vrij algemeen; men behoude dan dezelve: doch wete, dat *y* alleenlijk moest gebruikt worden in woorden van Griekfchen oorsprong, *Cyrus, Syllabe, Synode, Syrië, Egypte, Cyprus, Hysop*, en geen klank van *ei* kan hebben; en dat *ij* eigenlijk ene dubbele *i* is.

De *e*, en *o*, hebben in sommige woorden een' *helderen*, in andere woorden een' *doffen* klank.

De *e* is *helder* in *den, vel, hel, melk*, — maar *dof* in *aarde, bedrijf, hakfel*: — beide klanken hoord gij in *Eden, edel, hémel, beftél; bevél*.

De *o* is *helder* in *noch, offer, fok, hoi, kop, dorst, los, lot*; — maar *dof* in *dom, hond, bok*.

Ook hebben de klinkers een' *langen* of *korten*, klank. Dit hangt daar van af, of de nadruk der uitfpraak daar op valt, dan niét valt; en of de klank op het einde van ene lettergreep uitgerekt wordt, dan door een' medeklinker afgebroken wordt.

Lang is derhalven
a, in *ga, sta, vader, Salomo*;
e, in *Eva*, de eerste *e* in *edel; bede, bedelen*;
 de tweede *e* in *vernederen, bejegenen, beneden*;
 de derde *e* in *gerechtigheden*;
i, in *Origines, Zacharia*;
o, in *zomer, lozen, mogen*;
u, in *uwe, muren, vuren*;
y, in *Cyprus*.

Kort is daarom ook
a, in *Amerika, Europa, pad, bal, dan*;
e, in *aarde, koude*; de tweede, en derde *e*,
 in *bedelen*; de eerste, derde, en vierde *e*, in
bejegenen;
i, in *Italië, Siberië, ik blind*;
o, in *Diakonen, op, pot, dorst*;
u, in *dun, hut, rund*;
y, *Synode, Hyslop, Syllabe*.

§. VII.

Medeklinkers.

De overige letters zijn *medeklinkers*. — Zij dragen dien naam, om dat zij alleenlijk met de klinkers een lettergreep, of woord, vormen; maar zonder dezelve niet uitgesproken kunnen worden: b. v. *ma*. kan niet uitgesproken worden; maar met de klinkers maken zij de woorden *man, mèn, mìn, mijn*.

Elk van deze letters heeft haren *bijzonderen klank*. — Bij *ch* heeft men echter één klank, die gehoord wordt in *Christus, Cham, kracht; recht, licht, noch, lucht*.

Enige van deze letters verschillen slechts in *zacht-*

zachtheid, of *scherpheid* van klank; *b* en *p*, *d* en *t*, *g* en *ch*, *r* en *f*, *z* en *s*. De eerstgenoemde *b, d, g, v, z*, zijn van eenen zachteren; de laatstgenoemde *p, t, ch, f, s*, zijn van eenen scherperen klank. Deze klank is zo bestendig, en zo eigen aan de woorden, dat dikwijls hunne betekenis daar naar verschilt.

Dat verschil van *klank*, en *betekenis*, merkt gij in de volgende voorbeelden, waar in de zachte of scherpe letters, voor, of achter in een woord voorkomen.

b en *p* in *bad pad, bak pak, bal pal, bast past, bek pek, ben pen, best pest, bil pil, bot pot, bijt pijl; krab krap; slijb slip; tob top; schub schup*;

d en *t* in *dak tak, dal tal, dam tam; den ten, der ter, doch toch; wand want; hard hart*;

g en *ch* in *lag lach, egt, (hij egt van eggen) echt; ligt licht, logen lochen; pogen pochen; doch doch*;

v en *f* in *vaam faam, vel fel*;

z en *s* in *zullen sullen*.

Hier van zal nader §. LX. en LXII. iets voorkomen.

§. VIII.

Gebruik der Letters.

Deze letters worden *gebruikt* tot twee einden:

1. om *getallen* aantewijzen.

Om zaken van elkanderen af te delen gebruikt men de letters naar haren rang *a, b, c, d*, enz., in plaats van 1, 2, 3, 4. Men plaatst dezelve dat doorgaands voor een nieuwen regel.

- Enige hoofdletters dienen daar toe ook op ene andere wijze: I beduit dan I, V 5, X 10, L 50, C 100, D 500, M 1000. — Een minder getal; voor een groter getal geplaatst, neemt van het grotere zo veel af: IV 4, IX 9, XIV 14, XIX 19, XXIX 29, XL 40, XLIX 49, XC 90. — Een minder getal geplaatst achter een groter getal, voegt daar zo veel bij: VI 6, XI 11, XV 15, XVI 16, XXI 21, XXVI 26, XLV 45, LX 60, CI 101, CX 110, MDCCXCII 1792.

2. Voornaamlijk worden deze letters gebruikt, om *samen gevoegd* te worden. Deze *samen voeging* geschied — 1. van *klinkers met klinkers* tot *verlenging*, of *verdubbeling* van klank; — 2. van letters tot *lettergrepen*; — 3. van *lettergrepen* tot *woorden*; — 4. van *woorden* tot een *samen gefeld woord*.

§. IX.

Samen voeging van Klinkers.

De *samen voeging van klinkers* met klinkers geschiedt, of om den zelfden klank te verlengen, of om enen gemengden klank te vormen.

1. Tot *verlenging* van den zelfden klank gebruikt men best twee gelijke klinkers, *maan*, *meen*, *mi:n*, *woon*, *uur*. De klank, en zin, van deze woorden verschillen van *man*, *men*, *min*, *won*, *ur*.

2. Om een *gemengden* klank te geven, worden verschillende klinkers *samen gevoegd*.

§. X.

§. X.

Gemengde klanken.

Enen *gemengden* klank geve men niet aan *aa* in *paerd*, *naersig*, *kaers*, *gaern*, *vaerdig*, *paert*, *staert*. Men spreke, en schrijve, liever naar enen verschillende tongval *paard* of *peerd*, enz.

Maar enen *tweeklank* (*diphongus*) hebt gij 1. door *samen voeging* van de enkele *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, met *e*, *i*, of *u*, in
ei, *Mai*, *ai*:

au; *nauw*, *dauw*, *Paau*, *Laurents*:
ei; *weiden*, *leiden*, *reizen*, in onderscheiding van *wijden*, *lijden*, *rijzen*:

eu; *geur*, *reuk*, *kleur*, *jeugd*, *heup*:
ie; *zien*, *lief*, *ziel*, *riet*, *diep*, *die*:
oe; *doen*, *goed*, *zoet*, *hoep*, *koel*, *hoed*:
ou; *koud*, *goud*, *zout*, *vrouw*, *oud*:
ui; *huid*, *huis*, *huit*, *vuil*, *ruig*.

2. Ook heeft men een *tweeklank* door *samen voeging* van de *dubbele aa*, *ee*, *oo*, met *i*, of *u*, in.

aai; *taai*, *gemaaid*, *baai*, *fraai*:
aau; *staauw*:
eeu; *eeuw*, *leeuw*, *sneeuw*, *schreeuw*:
ooi; *gestrooid*, *berooid*, *tooi*, *dooi*.

Een *dubbel gemengde* klank, of *drieklank* (*triphongus*), ontstaat door *ie*, *oe*, *samen te voegen* met *u* of *i*, in

ieu; *vernieuwd*, *hieuw*, *kieuw*:
oei; *bloei*, *moete*, *geschroeid*, *geploeid*.

A 5

§. XI.

§. XI.

Lettergrepen.

De samenvoeging van Letteren dient nader, om *lettergrepen* te vormen.

Ene *lettergreep*, of *syllabe*, is ene samenvoeging van letteren, die met één galm, of dezelfde opening des monds. alle worden uitgesproken.

In elké *lettergreep* moet ten minsten één klinker zijn (§. VII.)

Eén klinker kan een *lettergreep* uitmaken, zonder medeklinker, gelyk de cerite *a* in *Adam*, *e* in *Eva*, *i* in *Italie*, *o* in *over*, *u* in *uwe*, *ij* in *ijzer*.

Ook kunnen één of meer klinkers te gelyk met één of meer medeklinkers ene *lettergreep* uitmaken, op ene onderscheidene wijze, gelyk uit de volgende voorbeelden te zien is:

ai, *ei*, *na*, *te*, *zo*, *hij*, *af*, *ol*, *in*, *op*; *ool*; *zee*; *zie*; *aan*, *een*; *wan*, *wen*, *win*, *won*, *wijn*; *waan*, *ween*, *woon*, *buik*, *boek*; *want*, *wend*; *wint*, *wond*; *waant* *weent*, *woont*, *wend*; *bindt*; *wenscht*; *angst*, *slaan*; *stond*; *draai*; *groei*, *zwaar*; *strand*; *schroomt*; *heerscht*.

§. XII.

Samenstelling van Woorden.

Deze *Lettergrepen*, bijeen gevoegd, maken *Woorden* uit, waar mede wij onze denkbeelden van voorkomende zaken aan andere bekend maken.

Meer

Meermalen maakt één lettergreep een woord uit, *man men* enz. zie §. XI. — En om dat één klinker een lettergreep kan uitmaken (. XI.); kan ook daarom één klinker een woord maken; *o*, en *u*; b. v. *O zondaars bekeerd U*.

Doorgaans bestaan de woorden uit meer samengevoegde lettergrepen,

2 lettergrepen zijn in *va-der moe-der aar-de*:

3 lettergrepen in *be-min-nen, aan-ge-zicht*:

4 lettergrepen in *be-kom-mie-ring*:

5 in *on-recht-vaar-dig-heid; goe-der-tie-ren-heid*

6 in *on-recht-vaar-dig-he-den*:

7 in *on-o-ver-win-ne-lij-ke*:

8 in *Kon-stanti-no-po-li-ta-nen*:

9 in *o-ver-al-om-te-gen-woor-dig-heid*.

In saamgestelde woorden is het getal der lettergrepen nog groter, zelfs wel tot 16, gelijk uit §. XIII. gezien kan worden.

§ XIII.

Samenvoeging van Woorden.

Ook worden woorden samengevoegd tot één woord:

Twée woorden *boom-hof, boezem-vriend gast-huis, reis-vaardig, hoog-moedig, teer-geld, rijks-dag; hongers-nood, krijgs-man*:

Drie woorden, *boek-winkel-knecht*:

Vier woorden, *huis gods-dienst-werk: zijden-stoffen-winkel-knecht*:

Vijf

Vijf woorden , *note-bomer-kabinet-makers-winkel* :

Zes woorden , *note-bomen-kist-kabinet-makers-winkel* :

Zeven woorden , *note-bomen-kist-kabinet-makers-winkel-knecht* ; *mahoni-houten-kist-kabinetten-makers-winkel-knechten* .

Wilde men echter nauwkeurig spreken ; dan moest men deze gansche famenstelling maar als *tweeledig* achten . Het laatste woord maakt dan het tweede lid , en alle de voorgaande woorden maken dan het eerste lid .

§. XIV.

Om den zin der Woorden te kennen .

Om *anderen* in onze taal te *verstaan* , moeten wij naar §. II. niet alleen kunnen lezen (§. III. — XIV.) ; — maar ook moeten wij dan den zin der woorden *begrijpen* . — Daar toe is nodig , dat wij de woorden kennen in derzelve 1. bijzonderen *aard* , — 2. en *betekenis* .

§. XV.

Soorten van Woorden of delen der Taal.

Wanneer wij in ene taal geregeld spreken , of schrijven ; dan stellen wij aan anderen voor , wat wij over voorkomende zaken oordelen . — Onze taal bestaat dan ook uit *voorstellen* , of *volzinnen* , die ons oordeel over zaken bevatten , — In elken volzin moet derhalven iets
VOOR-

voorkomen, waar door de persoon, of zaak, word uitgedrukt; van welke gesproken wordt; maar ook iets anders, waar door uitgedrukt word, wat van dien persoon, of die zaak, gezegd word: daar moeten dan in elken volzin ten minsten twee onderscheiden soorten van woorden zyn. — Ik zal dit stuk doorvoorbeelden ophelderen, en daar door een algemeen denkbeeld geven van den onderscheidenen aard der woorden; *God regeert; de mensch zal loven; God word geloofd.* Hier zien wij een persoon, van welken gesproken word, *God de mensch:* zulke woorden worden *zelfstandige naamwoorden* genoemd. Hier word de zaak ook uitgedrukt, die van die personen gemeld word *regeren, loven, geloofd worden:* de zaak, die daar van kan gemeld worden, is, dat die persoon, of zaak, werkt, of lijdt, of is: dit soort van woorden heten *werkwoorden.* In gewone, en volledige, voorstellen moeten dan zelfstandige naamwoorden, en ook werkwoorden zyn. — Maar daar zijn meer soorten van woorden. Om de zelfstandige naamwoorden niet zo dikwijls te herhalen, als 'er van den persoon of van de zaak, die daar door uitgedrukt wordt, gesproken wordt, heeft men andere woorden, die in derzelve plaats komen, *de mensch is aan God verplicht, daarom moet HIJ (of de mensch) HEM (God) loven, wegens ZIJNE (Gods) goedheid:* zulke woorden heten *voornaamwoorden.* — Van personen, of zaken, of ook van derzelve werkzaamheid kan men nadere bijzonderheden willen aanduiden; daar toe heeft men nog meer soorten van woorden nodig. Men kan naamlijk een persoon, of zaak, meer algemeen of meer bepaald beschouwen, daar toe die-

dienen de *lidwoorden* een, en de, een mensch, of de mensch: — Ook kan men, van een persoon, of zaak, enige hoedanigheid willen betekenen; de GROTE opperheer is WYS GOED en HEILIG: dit heten *bijvoeglijke naamwoorden*. — Wil men ene hoedanigheid van de werking aanduiden, dan gebruikt men *bijwoorden*; de mensch moet DAGELYKS God loven. — Het geen iemand, doet of lijdt, kan ook beschouwd worden als ene eigenschap van den persoon; De mensch, VERPLIGT aan God en VOLBRENGENDE zijnen pligt, zal hem loven: dit zijn *deelwoorden*. — Men kan door een woord te zetten voor een zelfstandig naamwoord ook zekere omstandigheid willen aanduiden, IN Gods bestuur over de wereld: dit zijn *voorzetsels*. — Dikwijls heeft ene rede meer volzinnen, of een volzin meer leden: om dezelve samen te voegen, of te scheiden, zijn ook woorden nodig; God is wijs, EN heilig, ook goed, DAAROM moet de mensch hem loven: dit zijn *voegwoorden*. — Menigemalen moet de aandoening des sprekers uitgedrukt worden, O God: dit zijn *tusschenwerpsels*.

Ik besluit uit dit alles, dat de woorden van onderscheidenen aard zijn; dat er bepaaldelijk 10 *soorten* van zijn, en zo vele *delen der tale*. Ik geef er dezen rang aan:

- 1 *Zelfstandige Naamwoorden* (*Nomina Substantiva*);
- 2 *Lidwoorden* (*Articuli*);
- 3 *Bijvoeglijke Naamwoorden* (*Nomina Adjectiva*);
- 4 *Voornaamwoorden* (*Pronomina*);
- 5 *Werkwoorden* (*Verba*);
- 6 *Deelwoorden* (*Participia*);
- 7 *Bijwoorden* (*Adverbia*);

- 8 Voorzetsels (*Præpositiones*);
 9 Voegwoorden (*Conjunctiones*);
 10 Tusschenwerpsels (*Interjectiones*);

Wanneer wij nu alle de gegeven voorbeelden samentrekken in één voorbeeld, dan zult gij er alle de genoemde soorten van woorden in ontdekken kunnen, en derzelve namen naar de bijgevoegde getallen vinde *u* 4, *o* 10 *God* 1, *die* 4 *heilig* 3, *wijs* 3, *en* 9 *goed* 3 *zijt* 5; *in* 8 *uw* 4 *be-*
fluur 1 *over* 8 *de* 2 *wêreld* 1, *zal* 5 *de* 2 *mensch* 1,
door 1 *u* 4 *begunstigd* 9, *dagelijks* 7 *loven* 5; *indien* 9
bij 4 *zijn* 4 *pligt* 1, *en* 9 *welzijn* 1, *betracht* 5.

Van alle deze taaldelen zullen wij afzonderlijk nader spreken naar de getelde orde.

§. XVI

Zelfstandige Naamwoorden.

Zelfstandige Naamwoorden beduiden een persoon, of zaak, waar van gesproken wordt; *man*, *vrouw*, *kind*, *dier*, *huis*, *deugd*.

Wij moeten letten op derzelve, 1. *gebruik*, — 2. *geslachten* (*genera*), — 3. *getallen* (*numeri*), — 4. *gevallen* (*casus*).

§. XVII.

Gebruik der Zelfstandige Naamwoorden.

In hun gebruik zijn zij, — of bijzonder *eigen* aan één persoon of zaak, met uitsluiting van andere; *Adam*, *Eva*, *David*, *Kanaän*, *Amsterdam*: — of zij zijn *gemeen* aan een soort, en

aan meer zaken; *man, vrouw, kind, mensch, land, stad, berg, gerechtigheid.*

§. XVIII.

Geslachten der Naamwoorden.

Aan de zelfstandige naamwoorden worden ook *geslachten* toegeëigend; zij worden aangemerkt als *manlijk*; of als *vrouwlijk*, of als van generlei geslacht, en heten *onzijdig*: (*masculina, feminina, neutra*).

Daar op *moet men letten*: want daar van hangt af het gebruik der woordtjes *de, het, des, der, den, zijn, haar*, en van hêt stellen dezer woorden, hangt meermalen de zin af. Deze verschilt toch, wanneer ik zeg, *die man bemind zijn' zoon, of haar' zoon; die vrouw zoogt haar kind, of zyn kind*. Elk gevoelt, hoe zeer het verkeerde gebruik dezer woordtjes stoot; b. v. te zeggen *de peerd, voor het peerd, de kind, der man, des deugd, des vrouw, voor het kind, des mans, der deugd, der vrouw*. Hier in is ene bijzondere eigenschap der taal, die wij niet mogen verwaarlozen.

Van de meeste woorden moet men het geslacht uit het gebruik kennen. Die hier in nauwkeurig wil zijn, behoorde een lijstje van de voornaamste woorden met aanwijs van de geslachten bij de hand te hebben, tot dat hij er in gevestigd zij — Kan hij het niet bij de hand hebben; hij raadplege met de welluidendheid; of men voor een woord *de, des, den, kan* plaatsen; zo ja; dan denke men het *manlijk geslacht* te hebben: dan of men daar voor *de, der, kan*

kan plaatsfen; als wanneer men denke aan het *vrouwlijk* geflacht: dan of daar bij *het, des*, best voege; als wanneer men het *onzijdig* geflacht ontmoeten zal. Immers bij *boom*, zijnde *manlijk*, voegt niet *der boom, het boom*; maar wel *de boom, des booms, den boom*: voor *hard* voegt niet *des hands, den hand, het hard*; derhalven is *hand* van het *vrouwlijke* geflacht: voor *kind* voegt niet *de kind, der kind, den kind*; maar wel *het kind, en des kinds*; *kind* is dan *onzijdig*.

Daar zijn echter enige *kenmerken*, waar aan men het geflacht van *vele* woorden weten kan. Die kenmerken rusten op enige algemeene, en vrij standvastige, waarnemingen. Ik zal de voornaamfte, en die aan weinige uitzonderingen onderhevig zijn, bijbrengen. Volgens die waarnemingen zijn.

I. Manlijk;

1 De *eigennamen* van *mannen*; *Jan, Jacob, Abraham*.

2. Daar toe behoren de namen van *manlijke eigenschappen, bedieningen, en waardigheden*; als *broeder, vorst, koopman, herder*: — zelfs ook woorden, die anders op zich zelve een ander geflacht hebben, wanneer zij mannen befchrijven in enige bijzondere hoedanigheden; *voorfpraak, ondeugd, booswicht*.

3. Woorden op *ier* uitgaande, en afgeleid van zelfftandige naamwoorden, die enen werkenden manlijken perfoon aanduiden; *horenier, wijngaardenier, bankier*.

4 Die, uitgaande op *aar, of er*, afstammen van werkwoorden, en derzelve werking op een manlijken perfoon overbrengen; *wandelaar, be-minnaar, looper, fpreker*: — of op *er*, die de

werking van een werkwoord op een werktuig overbrengen; *snuiter, veger, wijzer, sloffer, pasjer.*

5. Die *dom* ten uitgang hebben, en meest afkomstig van bijvoeglijke naamwoorden; ene gesteldheid, staat, of magt, aanduiden; *eigendom, ouderdom, rijkdom, vrijdom, wasdom, adeldom*: — van enen anderen aard zijn de onzijdige woorden op *dom*, waarvan straks zal gesproken worden.

6. Woorden, die uitgaan op *sem, em, im, rm*, zijn doorgaans manlijk; *balssem, bliksem, droessem, adem, bodem, galm, halm, arm, worm.*

II. Vrouwlijk zijn

1. De *eigennamen* van vrouwen; *Sara, Anna, Rachel, Maria.*

2. Namen van *vrouwlijke eigenschappen, bedieningen, en waardigheden*; *zuster, dienstmaagd, baker, kamenier*: hier van is uitgezonderd het *Wijf*.

3. De namen van *bijzondere letteren*; de *a, b, c, d*: — wanneer alle letteren samen bedoeld worden, gebruikt men het onzijdig geslacht; het *a b c*.

4. Zelfstandige naamwoorden, die *in, esse, of sche*, achter zich nemen, en vrouwen aanduiden; *Koningin, vriendin, herderin, zondaresse, meesterse.*

5. Die uitgaan op *ij*, en, afgeleid van naamwoorden, een staat bediening, of werking, betekenen; *waardij, burgerij, dieverij, bakkerij, abdij, slagerij, praterij.*

6. Woorden op *nis*, herkomstig van naamwoorden, werkwoorden, of deelwoorden, die een daad beduiden, *geheimenis, behoudenis, geschiedenis, gedachtenis*: maar *getuigenis*, is ook onzijdig; en *ponnis, vernis*, behoren niet onder dezen rang.

7. Uit-

7. Uitgaande op *schap*, van Zelfstandige woorden afgeleid, en ene algemeenheid van personen in een vergaderd lichaam betekenende; de *broederschap, priesterchap, vroedschap*: — of van bijvoeglijke woorden afgeleid, en ene hoedanigheid in het afgetrokkene te kennen gevende; *dronkenschap, gramschap*: — hier van zijn de onzijdige woorden op *schap* onderscheiden, gelijk wij beneden zien zullen.

8. Die *heid* hebben achter bijvoeglijke woorden of deelwoorden, ter betekenis van ene hoedanigheid in het algemeen beschouwd; *wijsheid, boosheid, welmenendheid.*

9. Die uitgaan op *te* achter bijvoeglijke naamwoorden; *hoogte, lengte, wijde*: — of ook zulke woorden van werkwoorden afkomstig; *sterfte, brouwte, schaamte, moeite*: — zelfs met afkorting, der *e*; *drift, gift, graft.*

10. Op *ster* uitgaande, en afstammende van werkwoorden, om derzelver werking op ene vrouw overtebrengen, *voedster, naaister, arbeidster.*

11. Die *ing* ten uitgang hebben, en herkomstig van werkwoorden, derzelver dadelijk werking beduiden; *vermaning, wandeling.*

12. Woorden, op *ste, st*, van werkwoorden afkomstig; *gunste, verdienste, komst, kunst, winst, ontvangst, verlangst*: maar *dienst* is door verloop manlijk.

13. Woorden op *uwe*; *zenuwe, zwaluwe, schaduwe.*

III. Onzijdig zijn

1. De namen van *landen, en steden*; het beoerde *Nederland*, het rijke *Amsterdam*, het oude *Rome*,

2. Die ene *algemeenheid*, of *stoffe*, aanduiden; het *graan*, *goud*, *a b c*, het *steen* van een standbeeld, het *doek* van een schilderij.

3. *Bijvoegelijke* woorden als *zelfstandige* gebruikt; het *ruim*, *goed*, *rond*, *recht*.

4. De *onbepaalde* wijze der werkwoorden als een zelfstandig naamwoord gebruikt; het *leven*, *eten*, *drinken*, *gevoelen*.

5. Zelfstandige woorden, herkomstig van andere zelfstandige, met voorzetting van *ge*; het *gebeente*, *gebergte*, *gezelschap*, *gedierte*, *geboomte*, *gedeelte*.

6. Zelfstandige naamwoorden, met enen verkleinende uitgang *je*, *jen*, *ke*, *ken*, *kijn*, *lijn*, *tie*, *tien*, *tijn*; *wijfje*, *mannetje*, *dochterje*.

7. Zelfstandige naamwoorden, die *dom* in den uitgang aannemen, en ene algemeenheid, en gezelschap van personen, of ambt, beduiden; het *heidendom*, *Christendom*, *priesterdom*, *menschdom*, *vorstendom*: — hier van zijn onderscheidene de manlijke woorden op *dom*; zie daar van bladz. 18.

8. Zelfstandige woorden, die den uitgang *schap* aanneemen, ter betekenis van ene bediening, waardigheid, of gesteldheid; het *burgerschap*, *meesterschap*: — van een anderen aard zijn de vrouwlijke woorden, op *schap*; zie bladz. 19.

9. Het zakelijke deel der werkwoorden (der zelve uitgang *en* in de onbepaalde wijze afgekapt zijnde), met voorvoeging van *ge*, maakt onzijdige naamwoorden, die de werking van het werkwoord aanduiden, het *geraas*, *geroep*, *geloop*: — maar er komt geen *ge* voor, wanneer de werkwoorden zelve de onafscheidlijke voorvoegfels *ge*, *be*, *ont*, *ver*, reeds voor zich hebben; het *geraas*, *bedrijf*, *ontwerp*, *verblijf*.

10. Woor-

10. Woorden, die uitgaan op *'sel*, en van werkwoorden afkomstig, ene voorgebragte zaak, werking, of werktuig, beduiden, zijn ook onzijdig; het *schepsel*, *brouwsel*, *stijfel*, *bloeiſel*, *dekſel*.

Daar zijn wel meer waarnemingen omtrent de geslachten, en kenmerken van dezelve: doch bij de opgave daar van zouden meer uitzonderingen gemeld moeten worden, en er zou meer omslag van redenering bij vercischt worden, dan ons kort bestek dulden zou.

Ik zal nog slechts ter nadere opheldering enige *aanmerkingen* laten volgen.

1. Daar zijn woorden, die Manlijk zijn, wanneer zij van mannen; en Vrouwlijk, wanneer zij van vrouwen gebruikt worden; *erfgenaam*, *bode*, *gezant*: — van dat soort zijn ook, die, van zelfstandige woorden afkomstig, den uitgang *genoot* hebben; *deelgenoot*, *echtgenoot*, *lotgenoot*, *dischgenoot*: — gelijk ook zulke, die, meest van werkwoorden afkomstig, den uitgang *ling* hebben; *vondeling*, *banneling*, *zui-geling*, *troeteling*, *vreemdeling*.

2. Daar zijn integendeel woorden, die één geslacht hebben, en onverschillig van mannen, of vrouwen, gebruikt kunnen worden; gelijk Manlijk, de *arend*, *otifand*, *uil*, schoon ook een wijfje beduidende: — zo ook Vrouwlijk de *duif*, *musch*, *slang*, schoon ook een mannetje aanwijzende: — enige blijven Onzijdig, het *paard*, *schaap*, *hoen*, *runa*, schoon mannetje, of wijfje, bedoeld worde.

3. Bij sommige woorden zijn twee geslachten door verloop in gebruik;

M. en V. in *dood*, *tijd*, *nacht*:

M. en O. *oorlog*, *hof*, *altaar*, *loon*:

B 3

V. en O,

V. en O. oog, oor, getuigenis:

M. V. en O. sneeuw, slag.

4. Vele woorden, op eene zachte uitgaande, zijn vrouwlijk, maar veranderen, van geslacht door afkapping van die *e*; *garde* V.; *wijngaard* M.; *intrede* V.; *tred* M.; de *ogē*, *ore*, *ure*, *punte*, V.; het *oog*, *oor*, *uur*, *punt*, O.

5. In woorden, samengesteld uit twee naamwoorden, behoud, het laatste woord zijn geslacht; *aardbodem* M.; *Zangkunst* V.; *aardrijk* O.; zo ook *doorgang* M.; *afgrond* M.; *inbreuk* V.

6. Doorgaans wordt in de betreklijke voor-naamwoorden gezien op den man, of de vrouw, die bedoeld word, en niet op het geslacht van het naamwoord; *het wijf* draagt *haar* kind op *haren* arm; de dapperheid van *zijne Majesteit* maakt *hem* beroemd.

7. Woorden, genomen in een verzamelenden zin, hebben wel eens lidwoorden van een ander geslacht voor zich; *de visch* eten; op *de been* komen; onder *de voet* werpen. De reden is, omdat zulke woorden eigenlijk afgekorte meervoudige naamwoorden zijn, *de vijchen*, *de beenen*, *de voeten*.

§. XIX.

De Getallen der Naamwoorden.

Somtijds word de persoon of zaak, door het naamwoord aangeduid, alleen genomen. Dat naamwoord heet dan *enkelvoudig* (*singulare*); *man*, *vrouw*, *kind*.

Somtijds worden meer van dat soort bedoeld.

Dan

Dan heet zulk een naamwoord in 'zijn getal, *meervoudig (plurale)*; *mannen, vrouwen, kinderen.*

Dat *meervoudige* getal wordt aangeduid door een uitgang achter het enkelvoudige naamwoord te voegen.

Die uitgang is *n*, of *en*, en *s*.

1. De woorden, die op *e* uitgaan in het enkelvoudige, nemen doorgaans in het meervoudige *n* achter zich; *einden, beloften, gedierten, gedachten*, van *einde* enz.

2. Die op een' medeklinker eindigen, hebben gewoonlijk den uitgang *en*, in het meervoudige; *vrouwen, menschen, talen, geboden, barden, boeken*, van *vrouw, mensch, taal, gebed* enz.

Die op *f*, of *s* uitgaan, verzachten deze letteren in het meervoudige in *v*, of *z*; *brief, brieven*; *huis, huizen*.

Woorden, wier laatste medeklinker oorspronkelijk dubbel is, *verdubbelen* denzelfven in het meervoudige; *pad, padden*, (onderscheiden van *paden*), *bedden, potten, toppen, stallen, stammen* enz.

3. Dikwijls is de *s* de uitgang; *bakfels, bloeifems, mannetjes, wijfjes*.

4. Sommige woorden hebben *s* en *n*; van *man, mans* en *mannen*; zo ook met *vader, moeder, broeder, zoon, appel, tafel, kamer, wandelaar*, enz.

5. Enige hebben *ers* en *eren*; van *kind, kinders, kinderen*; zo ook met *lied, lam, ei, goed, rund, kleed, volk, heen, rad, blad, gemoed, hoen, kalf, spaan* enz. — Deze hebben doorgaans ook *en*; *volken, reden, bladen, benen*, enz.

In *ens* bij *eindens, begeertens, belangens*, enz.

zou een dubbele uitgang zijn. Ik verkies daarom *einen* enz. zonder *s*.

§. XX:

De Naamvallen.

Een persoon, of zaak, door een zelfstandig naamwoord uitgedrukt, kan in ene onderscheidene gelegenheid, betrekking, of een onderscheiden geval, voorkomen.

1. als werkende, lijdende, wordende, zijnde;
2. of als eigenaar; en bezitter van iets;
3. of als iets ontvangende;
4. of als het voorwerp van werking;
5. of als aangesproken;
6. of als iets misfende, of ergens bestaande.

Deze gelegenheden der naamwoorden noemt men *Naamvallen*.

Elk van dezelve draagt zijn naam. — Die namen zijn doorgaans 1. *Nominativus*, 2. *Genitivus*, 3. *Dativus*, 4. *Accusativus*, 5. *Vocativus*, 6. *Ablativus*: of 1. de *Noemer*, 2. *Teler*, 3. *Geve*, 4. *Aanklager*, 5. *Roeper*, 6. *Nemer*: maar beter 1. de *Werker*, 2. *Eigenaar*, 3. *Ontvanger*, 4. *Lijder*, 5. *Toehoorder*, 6. *Derver* — Ik zal ze naar den getelden rang maar noemen, 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Zie hier een voorbeeld van alle die naamvallen

1. de brand
2. van dat huis verwekt
3. aan dien buurman
4. groot gevaar. Spoedt u dan toch
5. O mannen!
6. van deze plaats, en helpt.

§. XXI.

§. XXI.

De Lidwoorden.

Om de verdere aanwijzing der naamvallen te doen verstaan, moeten wij vooraf opening geven van de *Lidwoorden*, ook *Voorleden*, *Naamleden*; of *Geslachtwoorden*, genoemd.

Deze worden geplaatst voor de naamwoorden. Zij dienen, 1. om de betekenis des woords algemeen te maken, of te bepalen; 2. om het geslacht des naamwoords; en 3. deszelfs naamval, aantewijzen.

Zij zijn *een*, en *de*:

Een is een *onbepalend* lidwoord, en laat de betekenis des naamwoords algemeen; *een mensch*, *ene vrouw*, *een kind*.

De heet een *bepalend* lidwoord, om dat hetzelfde de betekenis des naamwoords bepaalt; *de man*, *de vrouw*, *het kind*.

Zonder lidwoord is de betekenis des naamwoords nog meer algemeen.

Dit onderscheid van betekenis ziet men in deze voorbeelden: *daar is vuur*, *er valt water*; hier is de betekenis zeer algemeen: *daar is een vuur*, een zeker vuur, *zie daar een water*; hier is de betekenis minder algemeen: *daar is het vuur*, *daar stroomt het water*, waar aan wij dachten, of waar van wij spraken in een' bepaalden zin. *Hij heeft gerechtigheid lief*; *in zijne dagen zag men ene gerechtigheid zonder voorbeeld*; *de gerechtigheid in zijn grootste sieraad*.

Bij eigene namen passen gewoonlijk gene lidwoorden, *Adam*, *Eva*.

Door *verbuiging* (*declinatio*) worden de geslachten, de getallen, en de naamvallen, der Lidwoorden aangewezen.—Straks zullen wij de verbuiging nader tonen.

§. XXII.

Bijvoeglijke Naamwoorden

Daar zijn ook woorden, die ene hoedanigheid, of eigenschap, aanduiden van de personen, of zaken, die door het zelfstandig naamwoord betekend worden. Deze woorden worden genoemd *bijvoeglijke naamwoorden*, of *bijnaamwoorden*, omdat zij gevoegd worden bij het naamwoord, en behoren tot het naamwoord. Hunne gewone plaats is ook voor het naamwoord; *een wijs man, ene brave vrouw, een lief kind*. Tot die hoedanigheid der zaken, welke door de bijvoeglijke naamwoorden aangeduid wordt, behoort onder meer andere, derzelver.

1. *gedaante; groot, klein, rond, hoog, laag, wit, zwart;*
2. *waarde; licht, zwaar, goed, kwaad;*
3. *rang; eerste, tweede;*
4. *stoffè; gouden, zilveren, houten enz.*

§. XXIII.

De *Verbuiging*, en *aanwijzing* der *Naamvallen*.

Een algemeen denkbeeld hebbende van de zelfstandige naamwoorden, van de lidwoorden, en van de bijvoeglijke naamwoorden; kunnen wij nu beter bevatten, hoe de *naamvallen* aan-

gewezen worden, in onderscheidene geslachten, en getallen.

Bij een *zelfstandig naamwoord zonder lidwoord* worden de naamvallen gewoonlijk uit den zinder rede gekend, of door de voorzétfels *van* en *aan* aangewezen, zonder verbuiging in het naamwoord.

Dit zal uit de twee volgende voorbeelden nader blijken.

1. *Mofes* lag in het water;
2. het leven *van Mofes* was in gevaar;
3. 's Konings dochter dacht *aan Mofes*;
4. zij verlost *Mofes*;
5. *Mofes!* wat waart gij gelukkig;
6. want andere weken *van Mofes af*.

1. Daar valt *water*;
2. overvloed *van water*;
3. *aan water* geef ik in dorst de voorkeur;
4. ik drink *water*;
5. *water!* gij zijt verkwiklijk;
6. *van water* scheidt geen dorstige zonder drinken.

In den tweden naamval kan hier ook *s* in den uitgang zijn, *mans krachten*.

Maar er is meer opmerkzaamheid nodig, wanneer bij de *zelfstandige naamwoorden* ook *lidwoorden*, en *bijvoeglijke naamwoorden*, komen: dan heeft er ook *verbuiging* van den uitgang plaats. Omflag van redenering zou hier een ongebefenden ligt verwarren. Ik dacht het best, een *voorbeeld* bij te brengen met bijgevoegde nummers, die hem wijzen op *aanmerkingen* die ter nadere opheldering achteraan gevoegd zullen worden.

Zie hier dan een voorbeeld van *gewone verbuiging* van een *zelfstandig naamwoord* met een *lidwoord*, en een *bijvoeglijk naamwoord*:

En

Enkelvoudig.

Manlijk.

1	een	de	3	lieve	18	} zoon 1, 2
2	van 4	enen 7	van 4	den	lieven	
3	aan 8	enen 7	aan 8	den	lieven	
4	enen 7,	11	den 11	lieven		
5	* 12		* 12	lieve	12	
6	van 13	enen 7	van 13	den	lieven	

Vrouwlijk.

1	ene	7	de	} lieve 18	} dochter 1,	
2	van	ene 7, 5	van			des
3	aan	ene 7, 9	aan			des
4	ene	7, 11	de			11
5	* 12		* 12			
6	van 13	ene 7, 14	van 13			de 14

Onzijdig.

1	een	} lief ¹⁰ ₁₂	} kind 1, 10	
2	van een 4			
3	aan een 10			
4	een 11			
5	12			
6	van 13			een 10
1		het	} lief ¹⁰ ₁₈	} kind 1, 10
2	van	het 4		
3	aan	het 10		
4	het 11			
5	* 12			
6	van 13	het 10		

Meervoudig.

in alle geslachten.

1	de	} lieve 18	} zonen, ¹⁵ ₁₈	
2	van			de 16
3	aan			de 17
4	de 11		} dochteren, ¹⁵ ₁₈	
5	* 12			
6	van 13			de
			} kinderen, 18.	

Nu laat ik enige *aanmerkingen* ter opheldering volgen, die haar opzicht hebben tot de nummers 1, 2, 3, enz., die bij het gegeven voorbeeld gevoegd zijn.

1. Gij ziet hier, *zoon doch er, kind*, worden in de *naamvallen* gewoonlijk niet verbogen: behalven het geen er plaats heeft in den 2., 3., en 6. *naamval*: zie aanmerking 4., 10.

2. Oudtijds beminde men een' langen, en stappenden, uitgang op *e*; *zone, mensche, nam, here, spijs, schare, vrouwe, tale, vermaninge, heerschappije, koningrijke*. — Nu bemint men meer een kortere, en meer gemaklijke, uitspraak, met afkapping der *e*, *zoon* enz. Dit heeft plaats in alle *naamvallen*, en men moet die bij gevoegde *e* niet aanmerken als een verbuiging tot aanwijs van de *naamvallen*. Men mag dan ook in den 3. *naamval* zo wel schrijven *aan den zoon, mensch, aan de vrouw, schar,* als in den 1. *naamval* *de zone, mensche, vrouwe, schare*. Verkiest men den korteren uitgang door afkapping der laatste *e*; dan moet in woorden als *zone, tale*, de voorgaande klinker verlengd worden *zoon, taal*; gelijk dan ook in *spijs, flore*, de zachte *z*, en *v*, op het einde veranderen in de scherpe *s*, en *f*; *spijs, stoff*.

3. In dezen 1. *naamval* moet nimmer *den* zijn; derhalven niet *den Apostel* zegt, maar *de Apostel* zegt.

4. In den 2. *naamval* in het *enkelvoudige manlijke* en *onzijdige* buigt men ook met *s* in den uitgang van de *lidwoorden*, en *zelfstandige naamwoorden*, *eens*, of *des*, *zoons*, en *kinds*: of met *es* om de welluidendheid, *des, geestes*. — Enige *zelfstandige* woorden hebben hier den

uit-

uitgang *en*; *eens* (of *des*) *menschen*; zo ook *heren*, *Graven*, *harten*, *gedierten*, *geboomten*, enz. — Met een *bijvoeglijk* woord is het *eens*, (of *des*) *lieven zoons*, *kind*. — Hier is ook bij verkorting 's voor *des*; 's *mans*.

5. In den 2. *naamval* van *vrouwlijke* enkelvoudige lidwoorden is ook *eper*, *der*, voor *van ene*, *van de*.

6. *Vrouwlijke zelfstandige* naamwoorden in het enkelvoudige in den 2. *naamval*, voor andere zelfstandige naamwoorden, nemen ook den uitgang *s* aan; *zons op ang*, *dochters kind*, *zusters man*: of welcens *en*; *vrouwen goed*, *mijn vrouwen moeder*.

7. Bij verkorting schrijft men *een'* voor *enen*, of *ene*; gelijk ook *bekrompen'* voor *bekrompenen*, of *bekrompene*.

8. *Aan* kan ook wel weggelaten worden. — Voor *aan* kan wel eens *voor*, *tot*, in plaats komen; *dat is nuttig voor den mensch*, *God sprak tot Adam*.

9. In den 3. *naamval* van het *vrouwlijke* enkelvoudige kan men in zekerer stijl ook *ener* (of *der*) *dochter* (of *vrouwe*) *hare ere geven*, zeggen.

10. In den 3. en 6. *naamval* van het enkelvoudige *onzijdige* mag men ook in een anderen, of ook meer verhevenen, spreektrant, in plaats van *aan het*, *van het*, zeggen *enen*, *den*, met een *e* achter het zelfstandige naamwoord; *enen* (of *den*) *volke* (*geslachte*) *tot sieraad zijn*, *uit den huize*: het *bijvoeglijke* woord heeft dan den uitgang *en*; *enen aanzienlijke huize*.

11. De 4. *naamval* wordt ook door *oorzetsels* aangewezen, *naar*, *ontrent*, *over*, *bij*, enz. *ik ga naar huis*.

12. De 5. *naamval* ontbreekt bij *een*, en *de*:

de: — en neemt *e* achter het *bijvoeglijk* woord; *lieve zoon!* *dochter!* *kind!* neemt ook *o* voor zich: *o lieve zoon!*

13. De 6. *naamval* wordt ook aangewezen door *oorzetsels*, *in*, *uit*, *met*, *te*, enz.

14. In den 6. *naamval* van *vrouwlijke* enkelvoudige, was het oudtijds ook *ener*, *der*; *op-der aerde*.

15. De gewone uitgang is in het *meervoudige* en of *s*, *handen vrouwen*, *boeken*, *mannetjes*; of beide *zons* en *zonen* (zie §. XIX.): zo dat *zonen* geen verbuiging is tot aanwijzing van enige naamvallen.

16. In den 2. *naamval* in het *meervoud* is ook *der* in het gewone gebruik voor *van de*.

17. In den 3. *naamval* in het *meervoud* is ook *den* voor *aan de mannen*, *volken*, *der* voor *aan de vrouwen*.

18. Sommige *bijvoeglijke* naamwoorden, die in den oorsprong een dubbelen *medeklinker* op het einde hebben, *verdubbelen* denzelven in de verbuiging; *glad*, *gladde*, *gladder*; zo ook *slap*, *tam*, *snel*, *dik*, *dun*, *dom*, *mat*, *vet*, *slim*, *gek*, *zot*, enz. — gelijk ook bij enige zelfstandige naamwoorden, *toppen*, *webben*, *bedden*, enz. zie §. XIX.

§. XXIV.

Bijvoeglijke Naamwoorden, wanneer *onverbogen*.

Daar zijn enige gevallen, waar in de *bijvoeglijke* naamwoorden *niet* gebogen worden.

1. Wanneer de *welluidendheid* een te langen staart verbiedt, of de uitgang onaangenaam vloeit;

vloeit: gelijk bij *stoffelijke* bijvoeglijke woorden; *zilveren bekers*, niet *zilverene*, veel minder *zilvere* of *goude*, maar wel *goudene*, *hottene vaten*, als de welluidendheid het toelaat: — zo ook in *plaatsijke*, bijnaamwoorden; *Amsteldammer kooplieden*, *Bremer Schippers*.

2. een bijvoeglijk woord, achter e n zelfstandig geplaatst, is als een bijwoord, en ongebogen; *de aarde is rond*; *die vrouw is schoon*; *spijsz, goed om te eten*; — zo ook een *helder schone kamer*; een *aangenaame riekende bloem*; dan is *helder*, en *aangenaam*, als een bijwoord, beduidende een hoedanigheid, of nadere bepaling van het volgende bijvoeglijk woord, of deelwoord, en slaat niet op het zelfstandig woord: maar wanneer beide bijvoeglijke woorden, voor een naamwoord staande, op dat woord slaan, worden zij beide gebogen; *ene getrouwe oude moeder*.

3. Ook wanneer een bijvoeglijk woord met een zelfstandig woord als *een woord* aangemerkt word; *het burgerlijk recht*, *het tijdelijk zeven* het *eeuwig geluk* voor *het burgerlijke* enz.

4. Wanneer bijvoeglijke woorden als *zelfstandig* worden aangemerkt *een* (of *de*) *Overste van een* (of *van den*) *Overste*, of *eens* (*des*) *Oversten*: en meervoudig *de godlozen*, *de gelovigen*, *de rechtraardigen*. — Zo kunnen ook bijvoeglijke woorden als *onzijdig zelfstandige* aangemerkt worden; *het kwade*, *het zoete*, of *een* (of *het*) *rond*, *diep*, *kwaad*, hebbende in het meervoudig *de kwaden*, *diepen*. — De bijvoeglijke woorden nemen dan ook andere bijvoeglijke woorden voor zich; *een waar geloovige*, *de ware gelovige*, *het brede diep*, *een wessend kwaad*.

5. Als

5. Als een manlijk zelfstandig woord een bedrijf of vermogen beduidt, en een voor zich heeft, en het bijvoeglijk woord of de werking, maar niet op den persoon ziet; dan is het *bijv. onverbogen*; een groot Koning, van een groot Koning (of ook hier eens groten Koning), aan een groot Koning (dat is, die groot is in zijn bestuur): maar als het bijvoeglijke op den persoon ziet, of de voor zich heeft, dan is er verbuiging; een grote Koning (die groot van gestalte is), de grote Koning, gelijk een (de) lieve zoon, §. XXIII. Zo ook een sterk looper (die ras loopt), en een sterke looper die sterk van kracht is.) — Van het eerste soort is ook een beroemd Keizer, een magtig Vorst, een aanzienlijk heer, een vlijtig arbeider, een getrouw knecht, een gehoorzaam onderdaan, een rijk koopman, een braaf vader, een kundig meester, een geleerd man, een schrander wijsgeer, een zondig mensch, een waardig vriend, een bitter vijand, een waar Christen, een oppassend hovener: — maar van het laatste soort is, een hoge berg, een zwarte baard, een ledige bak, een aangename brief, een boze hond, een kale kop, een lage stoel, een heldere spiegel, een schone vogel, een tamme leeuw, een lange stok, enz.

§. XXV.

De Vergroting in de Bijvoeglijke Woorden.

De grootheid van de hoedanigheid ener zake kunnen wij door de bijvoeglijke naamwoorden stellig bepalen; een hoge berg: — of wij kunnen

C

die

die grootheid door vergelijking met iets anders verheffen boven het zelve; *die berg is hoger*: — of wij kunnen die grootheid verheffen boven meer andere dingen; *de hoogste berg*: — Ja zelfs verheffen boven alle andere dingen van dien aard; *de alderhoogste berg*.

Zie daar dan vier trappen, van vergelijking (*gradus comparationis*): — 1. de stellende (*positivus*); *hoog, laag, groot*; — 2. de vergrotende of vergelijkende (*comparativus*); *hoger, lager, groter*; — 3. de overtreffende (*superlativus*); *hoogst, laagst, grootst*; — 4. de alles-ouertreffende; *allerhoogst, allerlaagst, allergrootst*.

Uit deze voorbeelden ziet gij ook de vorming van deze trappen, door bijvoeging van den uitgang *er*, en *st*, of door voorvoeging van *aller*.

In de verbuiging volgen zij den aart van andere bijvoeglijke naamwoorden, *een groter Koning, de hogere berg, de hoogste berg* enz. Zie §. XXIII. en bl. 33.

Maar de welluidendheid der uitspraak brengt enige afwijkingen aan.

1. Zij verbiedt een te langen staart, en snijdt daarom den uitgang in de verbuiging af, *op een verheverener stoel zitten, voor verhevereneren*.

2. Zij verwerpt in vele woorden de aanwijzing door *er*, of *st*, verkiest *meer*, (*of meest, allermest,*) *beminnende, gedrongen*; *boven beminnender, beminnendst, gedrongener, gedrongenst*.

3. Zij neemt een letter aan: *d* in *zwaardder, klaarder, meerder, minder, verder, nader*, enz.

4. Of zij verwerpt ene letter; *best meest*, daar de regelmaat van *best, beter*, eischen zou *betst; van meer, merer, meerst*.

Om

Om *vergelijking* aan te duiden moeten wij *als* gebruiken; *wie was zo lijdzaam ALS Job.* — Bij ene *tegenstelling* of *vergroting* moeten wij *dan* gebruiken; *Job was lijdzamer DAN anderen.* Wij kunnen die verheffen ook uitdrukken door de bijwoorden, *meer, zeer, boven,* als *een berg meer hoog, dan de omliggende; een zeer hoge berg; een berg, hoog boven alle andere bergen.*

§. XXVI.

Voornaamwoorden.

Voor de zelfstandige woorden, die een persoon of zaak aanduiden, heeft men ook andere woorden, die derzelver plaats vervangen, en daarom *voornaamwoorden* heten; zie §. XV.

Zij hebben hunne *soorten*, en hunne bijzondere *buiging*.

De *soorten* kunnen wij tot zes bepalen:
1. *Perfoonlijke*; 2. *Wederkerige*; 3. *Bezittelijke*
4. *Vragende*; 5. *Aanwijzende*; 6. *Betrekkelijke*.

Van ieder zullen wij kortelijk de voornaamste bijzonderheden opgeven, vooral, die *betrekking* hebben tot derzelver *buiging*.

§ XXVII.

I. *Perfoonlijke* Voornaamwoorden.

De *Perfoonlijke* Voornaamwoorden vervangen de plaats

C 2

I. Van

I. Van den *sprekenden* perfoon: *ik*, enkelvoudig, en *wij* meervoudig; in beide geslachten. — Zie hier de *buiging*.

Enkelvoudig.

Meervoudig.

1. <i>ik</i>	1. <i>wij</i>
2. <i>van mij</i> , of <i>mijns</i> ,
<i>mijner</i>	2. <i>van ons</i> , of <i>onzer</i>
3. <i>aan mij</i>	3. <i>aan ons</i>
4. <i>mij</i>	4. <i>ons</i>
5. *	5. *
6. <i>van mij</i>	6. <i>van ons</i>

II. Ook zien deze voornaamwoorden op den perfoon, die *aangesproken* wordt; *gij* enkelvoudig, en meervoudig, in beide geslachten.

Enkelvoudig.

Meervoudig.

1. <i>gij</i>	1. <i>gij</i>
2. <i>van u</i> , of <i>uws</i> , <i>uwer</i>	2. <i>van u</i> , of <i>uwer</i>
3. <i>aan u</i>	3. <i>aan u</i>
4. <i>u</i>	4. <i>u</i>
5. <i>gij!</i>	5. <i>gij!</i>
6. <i>van u</i>	6. <i>van u</i>

Tot onderscheiding van het enkelv. zegt men ook in het meerv. *gijlieden*, *ulieden*, *ulieder*.

III. Van *anderen* sprekende gebruikt men *hij*, *zij*, *het*, *men*.

Enkelvoudig.

Manlijk.

Meervoudig.

1. <i>hij</i>	1. <i>zij</i>
2. <i>van hem</i> , of <i>zijns</i> ,
<i>zijner</i>	2. <i>van hun</i> , of <i>hunner</i>
3. <i>aan hem</i>	3. <i>aan hun</i>
4. <i>hem</i>	4. <i>hen</i>
5. *	5. *
6. <i>van hem</i>	6. <i>van hun</i>

Vrouwlijk.

Enkelvoudig.

1. *zij*
2. *van haar*, of *haars*,
3. *aan haar*
4. *haar*
5. *
6. *van haar*

Meervoudig.

1. *zij*
2. *van haar*, of *harer*
harer
3. *aan haar*
4. *haar*
5. *
6. *van haar*

Onzijdig.

Enkelvoudig.

1. *het*
2. *van het*
3. *aan het*
4. *het*
5. *
6. *van het*

Meervoudig.

1. *zij*
2. *van hun*
3. *aan hun*
4. *hen*
5. *
6. *van hun*

Hier ziet gij het onderscheid tusfchen *hen*, *hun*, *haar*. — *Haar* en *heer* is maar een verschillende tongval.

Men ziet *in het gemeen* op perfonen, van welke gefproken wordt; *men* zegt, *men* loopt.

§. XXVIII.

II. *Wederkerige* Voornaamwoorden.

Wanneer de werking van een perfoon, of zaak, ziet op den werker zelven, en op denzelven te rug keert; dan gebruikt men achter de perfoonlijke voornaamwoorden een bijgevoegd voornaamwoord *zelfs*: en van een an-

deren perfoon sprekende, heeft men in de verbogene naamvallen ook *zich*, of *zich zelf*. — Deze mogen wij daarom *wederkerige* voornaamwoorden noemen. — Gij merkt toch het onderscheid, wanneer men zegt *ik bedroog mij*, of *ik zelfs bedroog mij*, en *ik bedroog mij zelven*; *hij bedroog hem*, *haar*, *hen*, of *hij bedroog zich zelven*.

De *verbuiging* verschilt naar de geslachten.

I. van den *sprekenden* perfoon.

Enkelvoudig.

Manlijk

Vrouwlijk.

1. <i>ik zelf</i>		1. <i>ik zelve</i>	
2. <i>mijs zelfs,</i> <i>of van mij</i>		2. <i>mij zelve</i> <i>of van mij</i>	
3. <i>aan mij</i>	} <i>zelven</i>	3. <i>aan mij</i>	} <i>zelve</i>
4. <i>mij</i>		4. <i>mij</i>	
5. *		5. *	
6. <i>van mij</i>		6. <i>van mij</i>	

Meervoudig.

Manlijk en Vrouwlijk.

1. <i>wij zelven</i>	
2. <i>ons zelve</i> <i>of van ons</i>	
3. <i>aan ons</i>	} <i>zelven</i>
4. <i>ons</i>	
5. *	
6. <i>van ons</i>	

II. Van den *aangesprokenen* perfoon.

Enkelvoudig.

Manlijk.

1. *gij zelf*
2. *uws zelfs*, of *van u*
zelven
3. *aan u zelven*
4. *u zelven*
5. *gij zelfs*
6. *van u zelven*

Vrouwlijk.

1. *gij zelve*
2. *u zelve*, of
van u
3. *aan u*
4. *u*
5. *gij*
6. *van u*

} *zelve*

Meervoudig.

Manlijk en Vrouwlijk.

1. *gij zelven*
2. *u zelve*, of
van u
3. *aan u*
4. *u*
5. *gij*
6. *van u*

} *zelven*III. Van een *derden perfoon* wederkerig sprekende, zegt men:

Manlijk, Vrouwlijk, en Onzijdig.

Enkelvoudig.

1. *hij, zij, of het*
2. *van*
3. *aan*
4. *
5. *
6. *van*

} *zich*

Meervoudig.

1. *zij*
2. *van*
3. *aan*
4. *
5. *
6. *van*

} *zich*

C 4

Man

Manlijk.

Enkelvoudig.

1. hij zelf
2. zijns zelfs
of van hem
3. aan hem
4. hem
5. *
6. van hem

} zelven

Meervoudig

1. zij zelven
2. hun zelve.
- of van hun
3. aan hun
4. hen
5. *
6. van hun

} zelven

Vrouwlijk.

Enkelvoudig.

1. zij zelve
2. haar zelve,
of van haar
3. aan haar
4. haar
5. *
6. van haar

} zelve

Meervoudig

1. zij zelven
2. hun zelve,
of van haar
3. aan haar
4. haar
5. *
6. van haar

} zelven

Onzijdig.

Enkelvoudig

1. het dier zelfs
2. zijns zelfs, of van
zich zelven
3. aan zich zelven
4. zich zelf
5. *
6. van zich zelven

Meervoudig

1. zij zelven
2. hun zelve,
of van hun
3. aan hun
4. hen
5. *
6. van hun

} zelven

Met nog meer nadruk kan men hier in plaats van *hen zelven*, *hun-*, *hen-*, *haar zelven*, ook zeggen *zich zelven*.

Hier moet ik melden, dat men in den 1. 3. 4. 6. naamval dikwijls plaats *ik (gij hij) zelfs*, *hem (of hen) zelfs*, *zij zelfs*, *haar zelfs*. Doch de regelmaat der tale duldt in deze naamvallen geen *s* in den uitgang. Men moet zeggen, *ik (gij, hij) zelf*, *hem (of hen) zelven* *zij zelve*, *haar zelve*. *Zelfs* is ook een bijwoord te onderscheiden van *zelf* of *zelve*. Zie dat uit dit voorbeeld; *ik ZELF heb hem met mijne eigene ogen gezien*, *ja ik heb met hem ook ZELFS gesproken*.

Ik moet hier cindelijk nog bijvoegen, dat niet alleen een *wederkerige* betekenis plaats heeft bij de *persoonlyke* voornaamwoorden, gelijk wij nu zagen; maar ook bij de *bezittelyke* *zijn hun haar*, gelijk wij in de volgende §. zien zullen.

§. XXIX.

III. Bezittelyke Voornaamwoorden.

Bezittelyke voornaamwoorden beduiden, dat iets is aan één, of meer personen.

Zij zijn *mijn*, *ons*, *uw*, *zijn*, *haar*, *hun*.

I. Wanneer de *sprekende* persoon één is, en hij aanduiden wil, dat hem iets toekomt; dan zegt hij, (man of vrouw zijnde) *mijn zoon*, *mine dochter*, *mijn kind*.

Wanneer meer personen spreken, en dit beduiden; gebruiken zij *ons*; *ons huis*.

II. Word iets toegeëigend aan één, of meer *aangesproken* personen; men gebruikt *uw*; *lieve zoon!* of *lieve dochter!* of *lieve kinderen!* *uw welstand verblijdt mij*.

III. Van anderen sprekende, gebruikt men *zijn haar hun*.

Zijn ziet op één persoon, die *manlijk* is, of als *onzijdig* word aangemerkt: b. v. *God is goed, en ZIJNE trouwe is eindeloos, dat dier was verschriklijk, ik heb ZIJN geluid gehoord.*

Haar ziet op één, of meer vrouwen: *Maria . . . ; HARE keuze was de beste; Maria, en Martha . . . ; HAAR voorbeeld is leerzaam.*

Hun word gebruikt, wanneer wij aan meer personen, die *manlijk* zijn, of aan meer dingen, die *onzijdig* zijn, iets toeëigenen. *Petrus en Paulus waren voornaam Apostelen: wij kennen hen uit HUNNE schriften.*

Deze bezittelijke *zijn, hun, haar*, hebben ook ene betekenis, die *wederkerig* is tot den werker zelve. *God straf den zondaar doorgaans niet terstond om ZIJNE (des zondaars) zonden; maar hij draagt hem in ZIJNE (Gods) langmoedigheid.*

De bezittelijke voornaamwoorden, bij een zelfstandig woord gevoegd, worden *verbogen*; *mijn zoon, uwe dochter, zijn kind, haar man, hare zuster, haar goed, hun huis, hunne godvrucht.* De buiging geschiedt gelijk een *zoon, ene dochter, een kind, de zonen dochteren, of kinderen*, zie §. XXIII.

Gemakshalve zal ik van de buiging van *mijn, een* voorbeeld geven, waar voor men ook *ons, uw, zijn, haar, hun*, in plaats kan zetten, onder enige bepalingen, die ik terstond in de bijgevoegde *aanmerkingen* zal aanwijzen.

Enkelvoudig.

Manlijk.	Vrouwlijk.	Onzijdig.
1. mijn	1. mijner	1. mijn
2. mijns, of van mijnen	2. mijner, of van	2. mijns, of van
3. aan mijnen	3. aan	3. aan
4. mijnen	4. } mijne	4. } mijn
5. mijn	5. }	5. }
6. van mijnen	6. van	6. van

Meervoudig.

Manl. Vr. Onzijdig.

1. mijne	} mijne
2. mijner, of van	
3. aan	
4.	
5.	
6. aan	

Ik voeg ter nadere opheldering nog enige *aanmerkingen* hier bij.

1. Gelijk *mijn*, zo worden ook de overige gebogen, *ons*, *uw*, *zijn*, *haar*, *hun*: — met dit onderscheid echter; — 1. dat *hun* dan de *n* verdubbelt, *hunne*, *hunnen*; — 2. dat *ons* in den 1. naamv. manl. enkelv. *onze* heeft; *onze zoon*, *onze vader*, *onze wandel*, *onze stoel*.

2. Nu ziet gij, dat *uw* bezittelijk van *u* persoonlijk onderscheiding moet worden; *ik gaf u uw boek*, *uw tegenspoed was u nuttig*: — zulk een onderscheid is er ook in de betekenis, schoon niet in de spelling, van *ons*, *hun*, *haar*; bij voorb. *ONS paard trekt ONS*, *HUN goed*.

goed is HUN tot verderf, HAAR godsdienst maakt HAAR achbaar.

3. Wanneer ook een *bijvoeglijk* woord bij een *zelfstandig* woord komt; dan is het *mijn lieve zoon, mijn getrouwe God*, en de buiging is gelijk een *lieve zoon*, zie §. XXIII. — Zo ook *onzijdig; mijn zoete kind, mijn jongste kind*, gelijk het *lieve kind*, §. XXIII

4. *Mijn vaders huis* heeft men voor *mins vaders*; wanneer *mijn vader* als één woord aangemerkt wordt.

5. Men zegt ook *de mijne het mijne*: — en meerv. als *zelfst. de mijnen*.

6. *Haar en heur* zijn ook hier maar een onderscheidene tongval.

§. XXX.

IV. Vragende Voornaamwoorden.

Men gebruikt ook voornaamwoorden, om naar personen of zaken te *vrdgen*. Uit de volgende voorbeelden zult gij dat kennen. WIE heeft de wereld geschapen? WIE was de eerste zondaresse? WELKE is de geleerdste onder die mannen? WELKE is de schoonste onder die vrouwen? WELK kind is het jongste? WAT man woont daar? WAT vrouw heeft hij getrouwd? WAT kind is dat? WAT zegt gij? WAT VOOR EEN man, vrouw, of kind? HOEDANIGE man, of HOEDANIGE vrouw, heeft u dat gezegd? HOEDANIG huis is daar gebouwd: of HOEDANIG EEN man, HOEDANIG ENE vrouw, HOEDANIG EEN huis? of WELK EEN man, WELK ENE vrouw, WELK EEN huis?

De

De vragende voornaamwoorden zijn dan *wie, wat, welke, hoedanige*, of ook bij famenstelling *welk een, hoedanig een, wat voor een*.

De *verbuiging* geschiedt op deze wijze:

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl. Vrouwl. Onzijd. M. V. O.

1. wie	wie	wat	wie
2. wiens, of	wier, of	van	wier, of
van	van		van
3. aan	aan	aan	aan
4. * }	wien	wie	wie
5. * }	*	*	*
6. van	van	van	van

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl. Vrouwl. Onzijd. M. V. O.

1. welke, of	welke	welk	welke
welk			
2. welks, of	welker, of	welks, of	welker, of
van	van	van	van
3. aan	aan	aan	aan
4. * }	wel-	welke	welk
5. * }	ken *	*	*
6. van	van	van	van

Hier zegt men ook *waar van, waar aan*, in plaats van *aan*, (of *van*,) *welken, welke, wat*. *Wat* wordt bij alle geslachten, en getalen gebruikt, en blijft onverbogen, *wat, van wat, aan wat*, ook *wat voor man, of vrouw, kind, mannen, vrouwen, kinderen*.

Hoe-

Hoedanige wordt gebogen als welke.
 In hoedanig-een, welk-een, wat voor-een, wordt alleen een gebogen als het lidwoord een, §. XXIII.

§. XXXI.

V. Aanwijzende Voornaamwoordeh.

Wij gebruiken ook voornaamwoorden, om zekere personen, of zaken, aan te wijzen.

Deze zijn menigvuldig. Ik zal de voornaamste noemen, en het nodige omtrent de buiging doen opmerken.

1. Deze: de buiging is dus

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl.	Vrouwl.	Onzijd.	M. V. O.
1. deze	deze	dit	deze
2. dezes, of	dezer, of	dezes, of	dezer, of
van	van	van	van
3. aan	aan	aan	aan
4. de-	de-	dit	de-
5. * zen *	* *	* *	* *
6. van	van	van	van

In plaats van van, en aan dezen, deze, dit, is ook hier van, hier aan.

2. Die, M., die, Vr., dat Onz., wordt gebogen als wie wat, §. XXX.

Hier zegt men ook daarvan, daar aan, in plaats van aan, en van, dien, die, dat.

3. Gene ziet op iets verder afgelegen; en dient tot onderscheiding deze, en gene, gelijk

de-

deze en die, ook deze, die, gene. — De gene, de genen, is ook meerv. zelfst. — De gewone verbuiging geschiedt dus.

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl.	Vrouwl.	Onzijd.	M. V. O.
1. gene	gene	gene	gene
2. genes, of	gener, of	genes, of	gener, of
van	van	van	van
3. aan	aan	aan	aan
4. ge-	ge-	gene	gene
5. * nen *	* *	* *	* *
6. van	van	van	van

4. Dezelve ziet op iets, waar van gesproken is; bij voorb. die man is mij wel bekend, ik verkeerde met DEN ZELVEN langen tijd; dat boek behaagde mij, ik kocht HET ZELVE. — De buiging is deze.

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl.	Vrouwl.	Onzijd.	M. V. O.
1. dezelve	dezelve	hetzelve	dezelve
2. deszelfs, derzelve,	des zelfs, derzelve,	des zelfs, derzelve,	derzelve,
deszelven, der zelve,	des zelven, derzelve,	des zelven, derzelve,	derzelve,
van	van	van	van
3. aan	den-aan	de-	aan
4. zel-	zel-	het-	aan
5. * ven *	* ve *	* ve *	* ve *
6. van	van	van	van

Hier moeten wij ook aanmerken, dat het meermalen bij verkorting voor het zelve gebruikt wordt, wanneer er gewezen wordt op een voorgaand zelfstandig naamwoord; bij voorb.

mijns

mijn kind was ziek, en HET stierf, voor het zelve (kind); — of wanneer er gezien wordt op een geheel voorgaand verhaal; bij voorb. *Petrus zondigde, en HET (of het zelve, of dat) deed hem wenen.* — Zelfs ook, wanneer er gezien wordt op het volgende; bij voorb. *HET is onzeker, wanneer wij sterven zullen, voor het zelve, of dat is onzeker.*

5. *Dezelfde* heeft meer nadruk, en beduidt, dat geen ander bedoeld wordt, dan van welken gesproken is. *Ik zag met u DENZELFDEN man, en wij spraken met denzelven.* — De nadruk is nog groter, wanneer men zegt *die zelfde; deze zelfde.* — De *buiging* is deze:

		Enkelvoudig.		Meerv.	
	Manl.	Vrouwl.	Onz.	M.	V. O.
1.	dezelfde	dezelfde	het zelve	dezelfde	
2.	deszelfden,	derzelfder,	deszelfden,	derzelfder,	
	van	van	van	van	
3.	aan	den-aan	de-aan	het-aan	de-aan
4.	*	zelf-	zelf-	zelf-	zelf-
5.	*	den *	de *	de *	de *
6.	van	van	van	van	van

6. *Een* behoort hier ook toe; *ik zag onlangs ENEN;* — de *buiging* zie bij het lidwoord *een*, §. XXIII.

7. *Iemand* is te buigen als de zelfstandige woorden, *iemand's, van, (aan) iemand.*

8. *Iets* heeft in de naamvallen, *van, (aan,) iets.*

9. *Geen* ontkent personen of zaken: — de *buiging* zie bij *een*, §. XXIII.

10. *Niemand, niets*, zijn als *iemand, iets*. in hun-

hunnen aard, en staan daar tegen over. — De tegenstelling wordt aangeduid niet door *als*, maar door *dan*; *ik zag NIEMAND DAN hem; en zeide hem NIETS DAN dit alleen.*

11. *Elke* is in de *buiging* als welke §. XXX. — Hier kan geen *meerv.* zijn. — Onbepaald wil-lende spreken, heeft men *elk* zegt. — *Elk-een* heeft meer nadruk; zie de *buiging* van *welk een*.

12. *Ieder, een-ieder, ieder-een*, is als zelfstandig in de *buiging* *ieders, een-ieders, ieder-eens, van, (aan) ieder, of een-ieder, of ieder-een.* — Met een zelfst. naamw. is *ieder* bijvoeglijk en wordt gebogen; *ieder man, iedere vrouw, ieder kind, iederen mans, van ieder's man, van iedere vrouw, van ieder kind:* ter zij de welluidendheid den uitgang van verbuiging afskappe, en maar overal *ieder* vordere. — Hier is geen *meervoud*.

13. *Iegelijk, een-iegelijk*, is gelijk aan *ieder, een-ieder.*

14. Zo is in de verbuiging ook *zeker, een-zeker*: — doch hier is ook een *meervoud*.

15. *Enig* (mensch), *enige* (vrouw), *enig* (dier), is als bijv. in gebruik: zie de *buiging* van *welke*, §. XXX. — *Enigen-meerv.* is zelfst. — *Enig, een-enig*, zijn bijvoegl. woorden, en van de vorige onderscheiden; *een enige vrouw.*

16. *Menig* is als *enig*. — *Menig-een* in de *buiging* als *welk-een*.

17. *Zulke* is als bijv. met een naamw.; *zulke man, zulke vrouw, zulk kind:* in den 2. naamv. *van zulken man of zulken mans:* zie verder bij *welke*, §. XXX. — In het enkelv. onzijdig is ook *zulk's* als zelfst. in gebruik zonder naamw.; *zulk's heb iknooit gezien.* — *Zulk-een* is als *welk een*.

18. *Dus-* en *zodanig*, ook met *een* er achter, zie bij *hoedanig*, en *hoedanig-een*, §. XXX.

19. *Een ander* is als *een ieder*. — *De andere man*, of *vrouw*, *het ander kind*, maakt den zin meer bepaald. — *Anderen* meerv., is als zelfst.

20. *Elkanderen*, *malkanderen*, zijn in zin meerv. — De buiging is ook enkelv. *elkanders*, *elkanderen*: — of bij verkorting *elkander* overal.

21. *Beide* is meerv. — Als bijv. *beide mannen*, *vrouwen*, *kinderen*, *van*, (*aan*) *beide enz.* als *welke* §. XXX. — Is ook als zelfst. *beiden*. — Heeft in den 2 naamv. naar den aard der voor-naamw. ook *beider*.

22. *Weinige* is gelijk aan *beide*.

23. Zo ook *summige*.

24. *Een etlijke*.

25. Ook *vele*.

26. *Alle*; — meerv. is het gelijk aan *beide*, in buiging. — *Alle* bij een enkelv. zelfst. naamw. in den zin van *allerlei*, *alle man*, *alle land*, *alle ding*, is *onverbogen*, als of er stond *alle mannen*, *landen* enz. — *Alle*, ziende op bijzondere delen, heeft den zin van *elk*, of *geheel*, en den aard van bijv. woorden, en word verbogen; *ik zag allen man in dat huis*, dat is *elken*. — In den laatsten zin is het ook *al den man*, *al het volk*, *al de dingen*; en *al* is dan *onverbogen*. — *Alles* is als een onzijd. zelfst. onverbuiglijk.

27. Ook is onverbuiglijk *allerhande*, *velerhande*, *menigerhande*, *enigerhande*.

28. Men brengt daartoe ook *allerlei*, *enigerlei*, *menigerlei*, *velerlei*.

§. XXXII.

VI: *Betreklijke Voornaamwoorden.*

Daar zijn ook voornaamwoorden, die in *betrekking* staan tot personen, of zaken, waar van gesproken is, en daar op terug zien.

Gewoonlijk gebruikt men daar toe *welke, de welke, die*, en de verbogene naamvallen van *wie, en wat*: — minder gebruikelijk is *wie, wat, het, het geen*, en de verbogene naamvallen van *die*.

Uit de drie volgende voorbeelden zal men het beste gebruik van de betrekkelijke voornaamwoorden in derzelver onderscheidene geslachten, en naamvallen, duidelijker ontdekken: *God, (dewelken, of liever welke, en liefst) DIE groot is; — (diens; liever welks, liefst) WIENS werken veel heerlijkheid vertonen; — (dien, denwelken, of welken; liefst) AAN WIEN wij daarom eerbied schuldig zijn; — (dien, denwelken, welken, of) WIEN wij zelfs aanbidden moeten; — is dat alles te meer waardig, om dat hij het is, VAN WELKEN (of van wien) alles goeds nederdaalt. — Zo ook in het Vrouwlijke; Maria, — (welke, dewelke, liever) DIE bij het graf van haren vriend stond; — (wier, of liever) WELKER liefde groot was; — aan (wie, maar liever) WELKE zijn toestand ter harte ging; — en WELKE het gezicht van zijne opstanding gevoelig trof; — is het, VAN WELKE ook anderen daaromtrent getuigenis ontvingen. — En in het Onzijdig; een kind, — DAT (of het welk) door mij opgevoed was; — WIENS (of welks) verplichting daarom groot was; — AAN HET WELK ik aanhoudend weldadig bleef; —*

HET WELK (of dat) ik beminde; — is een ongeoorzaam kind; VAN HET WELK ik mijn hart zou afrekken, zo niet enz. — Om te weten, wat best vloeit, plege men raad met zijn gehoor.

De verbuiging van *wie, wat*, zie §. XXX. — Zogaat ook, *die, dat*. — *Welke*, zie ook §. XXX. verbogen. — *Dewelke* gaat in de buiging als *de zelve*, §. XXXI. alleenlijk hebbe men in den aanaamval des *welken*, en niet des *welkes*.

Enige van deze voornaamwoorden kunnen ook zo gebruikt worden, dat zij *betrekkelijk* schijnen te zijn, niet op het voorgaande, maar op het volgende. Deze zijn *wie, die, wat, dat, het welk, het geen*: doch in de daad wijzen zij, gelijk alle betrekkelijke voornaamwoorden, op het voorgaande. Er word dan een woord onder verstaan, waar op zij zien: b. v. *wie*, of *die*, *sterflijk is*, denken aan zijnen dood; *dat is*, *hij*, *wie sterflijk is*, of *hij*, *die sterflijk is*; *wat*, of *dat*, *ik gedaan heb*, (dat is *dat, wat ik gedaan heb*, of *het stuk, dat ik gedaan heb*), *berouwt mij niet*; *het welk*, of *het geen*, *ik sprak* (dat is, *dat, het welk ik sprak*, of *dat, het geen ik sprak*) *hebt gij gehoord*.

Eindelijk moeten wij opmerken, dat ook hier geldt *waaraan*, en *waar van*, voor *aan*, (*van*) *welk*, of *wat*; gelijk §. XXX.

§. XXXIII.

Werkwoorden.

Het geen wij van voorkomende zaken zeggen willen, wordt voornamelijk door *werkwoorden* uitgedrukt. In elk voorstel zijn dan *werkwoorden*,

den, §. XV. — En dezelve moeten boven andere gekend worden, om den zin te vatten.

Daar door word te kennen gegeven, wat, en wanneer, en wie, iets werkt, lijdt, of is; en tevens word de wijze van voorstel aangegeven.

Allé deze bijzonderheden worden aangetoond door *vervoeging* (*conjugatio*.) Deze is een verandering, die in het werkwoord gemaakt word.

Door de *vervoeging* worden dan vier dingen aangewezen: — 1. de aard der werking; — 2. de tijd; — 3. de persoon; — 4. de wijze van voorstel. Van ieder moeten wij enige opening geven.

§. XXXIV.

Soorten der Werkwoorden.

Allé werking is niet van den zelfden aard. De *geslachten*, of *soorten* (*genera*), der werkwoorden zijn dan verschillende. Ik breng ze tot vier.

1. *Bedrijven* (*activa*); die te kennende geven, dat iets werkt op iets anders; *hij bemind.*

2. *Lijdende* (*passiva*); die aanduiden, dat iets lijdt, of als een voorwerp de werking van een anderen ontvangt; *hij wordt bemind.*

3. *Onzijdig* (*neutra*); die aanwijzen, dat iets is, bestaat; zich beweegt, werkt of lijdt; zo dat dit alles in het onderwerp, of in der persoon, bepaald blijve, en niet overga op iets anders; *blijven, staan, rusten, slapen, zitten, wonen, leven, groeien.*

4. *Wederkerige* (*reciproca*); die betekenen, dat iemand omtrent zich zelve werkt; *zich schamen, zich verwonderen.*

D 3

§. XXXV.

§. XXXV.

De Tijden in de Werkwoorden.

Door vervoeging word ook de *tijd* (*tempus*) van werking aangewezen.

1. De *tegenwoordige tijd*, (*praesens*); dat iets nu geschiedt; *ik bemín, ik hoor*:

2. De *onvolmaakt verledene* (*praeteritum imperfectum*); dat iets kort voorbij is, doch als nog gescheidende verhaald wordt; *ik bemínde*:

3. De *volmaakt verledene* (*praeteritum perfectum*); dat iets reeds geheel geschied is; *ik heb bemínd*:

4. De *meer dan volmaakt verledene* (*plus quam perfectum*); dat iets lang geschied was, eer iets anders gebeurde; *ik had bemínd*:

5. De *toekomende* (*futurum*); dat iets aanstaande is; *ik zal bemínnen*.

§. XXXVI.

De Personen in de Werkwoorden.

De *personen*, die werken, lijden, of bestaan, worden ook door vervoeging der werkwoorden aangewezen.

1. De *spreekende persoon*, de *eerste persoon* (*persona prima*) genoemd, *ik*; meer spreekende, *wij*.

2. Tot wien men spreekt, *gij*; meerv. *gij*, of *gijheden*. Dit heet de *tweede persoon* (*secunda persona*).

3. Personen, of ook zaken, *van welke* gesproken

ken wordt, en die aangemerkt worden als werkende, lijdende, of bestaande, worden uitgedrukt — door *hij* manl. enkelv.; — *zij* vrouwl. enkelv.; — *zij* of *zijlieden* meerv.; — *men*, als men onbepaald van personen spreekt; *men* zegt; — *het*, wanneer iets als onzijdig aangemerkt wordt; *het* (paard) *loopt*: of als er op geen persoon gezien wordt, of ene gehele zaak bedoeld wordt; *het regent*, *het vriest*, *het blijkt*, *het berouwt mij*; zie bl. 37, 47, 48. — Dezen persoon noemt men *den derden* (*tertia persona*).

§. XXXVII.

Wijzen van voorstel door de Werkwoorden.

De wijze van voorstel (*modus*) wordt ook door vervoeging der werkwoorden aangewezen. Die wijze is onderscheiden.

1. Een *onbepaalde* wijze; wanneer de zaak voorgesteld wordt zonder opzicht tot enige personen; *beminnen*.

2. Iets kan voorgesteld worden door lijnrechte, of stellige, *aantoning*; *ik bemin*, *gij wordt bemind*, *hij leest*.

3. Ook wordt door vervoeging aangewezen, wanneer iets voorgesteld wordt op een' *gebiedenden*, of verzoekenden toon; *bid*, *lees*, *hoort*, *spreekt*, *gaat*.

4. Of als ene *bijvoeging* op ene voorgaande rede: die bijvoeging kan — 1. het *oogmerk* behelfen; *ik sprak*, *op dat zij hore*; — 2. of een *wensch*; *och dat hij leve!* — 3. of een *voorwaarde*; *hij zal sterven*, *ten zij hij die middelen gebruike*; — 4. of een *aansporing*; *dat ik nu*

ere; — 5. of als ene *toegering*; *hoewel hij kwam*.
Daar is dan in de werkw. — 1. een *onbepaalde*, — 2. *aantonende*, — 3. *gebiedende*, — 4. *bijvoegende wijze van voorstel*. Anders worden deze wijzen genoemd: 1. *infinitivus*. — 2. *indicativus*. — 3. *imperativus*. — 4. *subjunctivus modus*.

§. XXXVIII.

De *Vervoeging* der Werkwoorden.

De *vervoeging* der werkwoorden, om den aard der werking, den tijd, de personen, en de wijze van voorstel aan te duiden, geschiedt.

1. door *hulp* van de woorden *zullen*, *hebben*, *zijn*, *worden*;
2. of ook door *verandering* van den *wortelklinker*; *vinden*, *vond*; *breken*, *brak*, *gebroken*;
3. door *verandering* van den *uitgang*; *beminnen*, *bemind*, *bemin*, *bemint*, *beminde*, *bemindet*, *beminden*;
4. door *voorvoeging*; *horen*, *gehoord*;
5. ook door *bijvoeging* van de *persoonlijke voornaamw.* *ik*, *wij*, *gij*, *hij*, *zij*, *men*, en *het*.

Om die *vervoeging* nader te *kennen*, zal men best doen, dat men een *nauwkeurig voorbeeld* oplettend, en bij *herhaling*, *beschouwe*, en zich oeleene door andere werkwoorden daar naar te voegen.

Om dit met nut te doen, zal ik — 1. tot *algemene opheldering* enige dingen vooraf *herinneren*; — 2. dan de *voorbeelden* zelve geven; — 3. waar op ik *bijzondere aanmerkingen* zal laten volgen; — 4. en daar na nog een en ander *bijbrengen* omtrent *bijzondere gevallen* van *vervoeging*.

§. XXXIX.

§. XXXIX.

Iets *vooraf ter opheldering* van de *Vervoeging* der Werkwoorden.

Om de *vervoeging* der werkwoorden te verstaan, is ter *algemene opheldering vooraf nodig* te herinneren:

I. Dat wij tot die *vervoeging hulpwoorden nodig* hebben. — Die hulpwoorden zijn *zullen*, *hebben*, *worden*, *zijn*. — Deze hulpwoorden komen te pas in de *vervoeging* van alle werkwoorden. — Daarom moet men niet alleen letten, hoe *dezelve* in hunne *onderscheidene wijzen*, *tijden* en *personen*, *veranderd worden*; — maar ook *wanneer* men die hulpwoorden *gebruiken* moet bij werkwoorden.

Zullen wordt gebruikt in alle werkwoorden, bij den *toekomende tijd*; *ik zal dienen*, *gij zult gediend worden*, *hij zal zitten*.

Hebben wordt gebruikt bij de *verledene tijden*: — 1. in alle *bedrijvende werkwoorden*; *ik heb bemind*, *hij had bemind*; — 2. in *onzijdige werkwoorden*, die in hunne betekenis nabij de *bedrijvende* komen; *ik heb gedwaald*, *hij had gestaan*.

Worden, en *zijn*, behoren bij de *lijdende werkwoorden*.

Zijn is ook bij enige *onzijdige werkwoorden*, die in hunne betekenis nabij de *lijdende* komen, *ik ben geeten*, — *gebleven*, — *gestorven*.

Deze *aanmerkingen* zullen door de *voorbeelden* van *vervoeging* beter verstaan worden, en *dezelve* beter doen verstaan.

II. Mijne tweede voorafgaande algemene aanmerking is, dat wij, na de kennis der hulpwoorden, letten moeten op de *verandering*, die een werkwoord ondergaat in den *onvolmaakt* verledenen tijd, en in het verleden *deelwoord*: om dat daar van de kennis van het overige meest afhangt, en deze verandering zeer onderscheiden is.

De *geregelde* verandering in den *onv. verl.* tijd is de uitgang *de*, en in het *deelw. d.* met een voorgevoegd *ge*; zo zal van *dienen* zijn *diende*, *gediend*. — Wanneer echter de woorden een onaffheidlijk voorzetsel *be*, *ge*, *her*, *om*, *ver*, voor zich hebben; is er in het *deelw.* geen voorgevoegd *ge*; *beminnen* *bemind*, *geleiden* *geleid*, *herinneren* *herinnerd*, *ontsieren* *ontsierd*, *vervoegen* *vervoegd*.

Van dezen regel is menigvuldige *afwijking*. Alle die afwijkingen zullen wij in ons kort ontwerp niet kunnen bijbrengen, en alle woorden, die daar toe behoren, noemen, of ook den oorsprong dier afwijking onderzoeken. Een algemeen denkbeeld zal hier genoeg zijn.

De woorden hebben (in plaats van *de* en *d*) in den *onv. verl.* tijd *te*, en in het *deelw. t* in den uitgang; wanneer de laatste medeklinker der wortelletters *f* is, *blaffen*, *blafte*, *geblafte*; — *k*, *drukken*, *drukte*, *gedrukt*; — *p*, *hopen*, *hoopte*, *gehoopt*; — *s*, Of *scherpe s*, *passen*, *paste*, *gepast*; *perlen*, *perste*, *geperst*; — *ch*, *juichen*, *juichte*, *gejuicht*, *waschen*, enz.

Enige woorden hebben *en* ten uitgang in het *deelwoord*, in plaats van *d*; of *t*; *bakken*, *gebakken*; *bannen*, *gebannen*.

Vele *veranderen* den *wortelklinker*, doch op *ene* zeer verschillende wijze; — *schrijven*, *schreef*,

schreef, geschreven; — buigen, boog, gebogen; — bieden, bood, gebooen; — wegen, woog, gewogen; — vinden, vond, gevonden; — bergen, borg, geborgen; — lezen, las, gelezen; — laten, liet, gelaten; — dragen, droeg, gedragen; — vallen, viel, gevallen; — hangen, hing, hong, gehangen; — worden, werd, geworden; — breken, brak, gebroken; — bidden, bad, gebeden; — helpen, hielp, holp, geholpen; — scheren, schoor, schoer, geſchoren.

Sommige zijn onregelmatig, *denken, dacht, gedacht; doen, deed, gedaan.*

Zie daar van ieder foort maar een voorbeeld genoemd. Een Nederlander zal doorgaans op het gehoor wel ontdekken, onder welken rang hij een voorkomend werkwoord brengen moet.

III. Mijne derde algemene ophelderende aanmerking is, dat men bij de *ouden* ene meer *lange, en ſlepende, uitſpraak* plag te hebben, en naar dezelve ſchrijven mag *ik wandele, beminne, hore.* — Nu heeft men zich gewend aan ene kortere, meer vluchtende, en gemakkelijke, uitſpraak, en ſchrijft dan nu ook beter *ik wandel, bemin*, met afkorting van de agterſte *e*, of van de laaſte lettergreep, wanneer de laaſte medeklinker oorspronkelijk dubbel is; *bemin*, voor *beminne*. — Maar hier uit volgt dan, als de laaſte *e* afgeworpen is, dat in woorden als *horen, lopen, komen, lezen, draven*, de voorgaande klinker, die lang moet blijven, verdubbeld moet worden, en men voor *ik hore*, niet moet zeggen, *ik hor* of *hor'*, *kom*, *lop*, *lef*, *drag*; maar *ik hoor*, *koom*, *loop*, *leef*, *draug*. Doch voor die verdubbeling des klinkers is geen reden, wanneer wij, bij achtervoeging van een anderen uitgang, den laaſten medeklinker we-

weder brengen kunnen tot den volgenden klinker en met denzelven één lettergreep maken; *wij horen, komen, lopen, leven, dragen.* — Om die zelfde reden moet bij andere woorden de laatste medeklinker, die oorspronkelijk dubbel was, wederom, wanneer er een verlengde uitgang bijkomt, ook verdubbeld worden; *ik be-min, druk; wij beminnen, drukken.* — Deze aanmerkingen regelen de spelling in honderd soortgelijke woorden.

§. XL.

Voorbeelden van Vervoeging.

In de vervoeging zelf is ene vaste, *engeregelde, orde.* Van zulk ene geregelde vervoeging zal ik nu enige *voorbeelden* bijbrengen.

Ik moet eerst de *hulpwoorden* vertonen, om dat die in alle werkwoorden gebruikt worden; *zullen, hebben, zijn, worden.*

Daar na zal ik van *bedrijvende* werkwoorden een voorbeeld van geregelde vervoeging geven in de woorden *dienen, hopen*, die beide de zelfden wortelklinker behouden; doch daar in verschillen, dat *dienen* in alle opzichten geregeld is, maar *hopen* de *t* heeft in het onv. verl. en het deelw.: en in *viinden* zal ik een voorbeeld geven van woorden, die den wortelklinker veranderen in het onv. verl. en het deelw., en tevens de spelling van *dt* doen kennen.

Dan zal ik van een *lijdend* werkwoord een voorbeeld geven in *gediend worden.*

Bij het hulpwoord **ZULLEN** komt alleen de toekomstende-tijd te pas. — De *gebiedende* wijze kan

kan hier ook in gene aanmerking komen. —
Daarom is het volgende alleen in gebruik:

ZULLEN.

Onbepaalde Wijze.

zullen.

Deelwoord.

zullende.

Aantonende Wijze.

ik zal *wij* zullen*gij* zult *gijl.* zult*hij* zal *zij* zullen.

Bijvoegende wijze,

als een voorwaarde.

ik zoude *wij* zouden*gij* zoudet *gijl.* zoudet*hij* zoude *zij* zouden.

Hulpwoorden.

HEBBEN

ZIJN

WORDEN

I. Onbepaalde Wijze.

Tegenwoordig.

hebben zijn *of* wezen worden.

Verleden.

gehad hebben geweest zijn geworden zijn.

Toekomend.

zullen hebben zullen zijn *of* wezen zullen worden.

Deel-

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

hebbende	zijnde of we- zende	wordende
----------	------------------------	----------

Verleden.

gehad heb- bende	geweest zijnde	geworden zijnde
---------------------	----------------	-----------------

Toekomend.

zullende hebben	zullende zijn of wezen	zullende worden
--------------------	---------------------------	-----------------

II. Aantonende Wijze.

Tegenwoordig.

<i>ik</i> heb	ben	word
<i>gij</i> hebt	zijt	wordt
<i>hij</i> heeft	is	wordt
<i>wij</i> hebben	zijn	worden
<i>gijl.</i> hebt	zijt	wordt
<i>zij</i> hebben	zijn	worden

Onvolmaakt verleden.

<i>ik</i> had	was	wierd
<i>gij</i> hadt	waart	wierdt
<i>hij</i> had	was	wierd
<i>wij</i> hadden	waren	wierden
<i>gijl.</i> hadt	waart	wierdt
<i>zij</i> hadden	waren	wierden

Volmaakt verleden.

<i>ik</i> heb gehad	ben geweest	ben geworden
<i>gij</i> hebt — enz.	zijt — enz.	zijt — enz.

Meer-

Meer dan volmaakt verleden.

ik had gehad was geweest was geworden
gij hadt — enz. waart — enz. waart — enz.

Toekomend.

ik zal hebben zal zijn zal worden
gij zult — enz. zult — enz. zult — enz.

III. Gebiedende Wijze.

heb *gij* wees *gij* word *gij*
hij hebbe *hij* zij *hij* worde
 hebt *gijl.* zijt, weest *gijl.* wordt *gijl.*
 dat *zij* hebben dat *zij* zijn dat *zij* worden

IV. Bijvoegende Wijze.

Tegenwoordig.

dat *ik* hebbe zij worde
 dat *gij* hebbet zijt wordet
 dat *hij* hebbe zij worde
 dat *wij* hebben zijn worden
 dat *gijl.* hebbet zijt wordet
 dat *zij* hebben zijn worden

Onvolmaakt Verleden.

dat *ik* hadde ware wierde
 dat *gij* haddet waret wierdet
 dat *hij* hadde ware wierde
 dat *wij* hadden waren wierden
 dat *gijl.* haddet waret wierdet
 dat *zij* hadden waren wierden

Volmaakt verledenen.

dat ik hebbe gehad zij geweest zij geworden.
dat gij nebbet -- enz. zijt -- enz. zijt -- enz.

Meer dan volmaakt verleden.

dat ik hadde gehad ware geweest ware geworden.
dat gij haddet -- enz. waret -- enz. waret -- enz.

Toekomend.

dat ik zoude hebben zoude zij zoude woorden.
dat gij zoudet -- enz. zoudet -- enz. zoudet -- enz.

Bedrijvende Werkwoorden.

DIENEN HOPEN VINDEN.

I. Onbepaalde Wijze.

Tegenwoordig.

dienen hopen vinden.

Verleden.

gediend hebben gehoopt hebben gevonden hebben.

Toekomend.

zullen dienen zullen hopen zullen vinden.

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

dienende hopende vindende.

Verleden.

gediend heb- gehoopt heb- gevonden heb-
 bende bende bende.

Toekomend.

zullende dienen zullende hopen zullende vinden.

II. Aan-

II. Aantonende Wijze.

Tegenwoordig

<i>ik</i> dien	hoop	vind
<i>gij</i> dient	hoopt	vindt
<i>hij</i> dient	hoopt	vindt
<i>wij</i> dienen	hopen	vinden
<i>gijl.</i> dient	hoopt	vindt
<i>zij</i> dienen	hopen	vinden

Onvolmaakt verleden.

<i>ik</i> diende	hoopte	vond
<i>gij</i> diendet	hooptet	vondt
<i>hij</i> diende	hoopte	vond
<i>wij</i> dienden	hoopten	vonden
<i>gijl.</i> diendet	hooptet	vondt
<i>zij</i> dienden	hoopten	vonden

Volmaakt verleden.

<i>ik</i> heb gediend	heb gehoopt	heb gevonden
<i>gij</i> hebt --enz.	hebt --enz.	hebt --enz.

Meer dan volmaakt verleden

<i>ik</i> had gediend	had gehoopt	had gevonden
<i>gij</i> had --enz.	hadt --enz.	hadt --enz.

Toekomend.

<i>ik</i> zal dienen	zal hopen	zal vinden
<i>gij</i> zult --enz.	zult --enz.	zult --enz.

III. Gebiedende Wijze.

dien <i>gij</i>	hoop <i>gij</i>	vind <i>gij</i>
<i>hij</i> diene	<i>hij</i> hope	<i>hij</i> vinde
dient <i>gijl.</i>	hoopt <i>gijl.</i>	vindt <i>gijl.</i>
<i>dat zij</i> dienen	<i>dat zij</i> hopen	<i>dat zij</i> vinden

.E

IV. Bij

IV. Bijvoegende Wijze!

Tegenwoordig.

<i>dat ik</i> diene	hope	vinde
<i>dat gij</i> dienet	hopet	vindet
<i>dat hij</i> diene	hope	vinde
<i>dat wij</i> dienen	hopen	vinden
<i>dat gijl.</i> dienet	hopet	vindet
<i>dat zij</i> dienen	hopen	vinden.

Onvolmaakt verleden.

<i>dat ik</i> diende	hoopte	vonde
<i>dat gij</i> diendet	hooptet	vondet
<i>dat hij</i> diende	hoopte	vonde
<i>dat wij</i> dienden	hoopten	vonden.
<i>dat gijl.</i> diendet	hooptet	vondet.
<i>dat zij</i> dienden	hoopten	vonden.

Volmaakt verleden.

<i>dat ik</i> hebbe gediend	hebbe ge-	hebbe gevon-
	hoopt	den.
<i>dat gij</i> hebt	--enz. hebt	--enz. hebt
	--enz.	--enz.

Meer dan volmaakt verleden.

<i>dat ik</i> hadde gediend	hadde ge-	hadde gevon-
	hoopt	den
<i>dat gij</i> haddet	--enz. haddet	--enz. haddet
	--enz.	--enz.

Toekomend.

<i>dat ik</i> zoude dienen	zoude hopen	zoude vinden
<i>dat gij</i> zoudet	--enz. zoudet	--enz. zoudet
	--enz.	--enz.

Een

Een Lijdend Werkwoord.

GEDIEND WORDEN.

I. Onbepaalde Wijze.

Tegenwoordig.

gediend worden, of zijn.

Verleden.

gediend geworden zijn.

Toekomend.

gediend zullen worden.

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

gediend wordende, of zijnde.

Verleden.

gediend geworden zijnde.

Toekomend.

gediend zullende worden.

II. Aantonende Wijze.

Tegenwoordig.

*ik word gediend.**gij word -- enz.*

Onvolmaakt verleden.

*ik werd gediend**gij werd -- enz.*

E 2

Vol

Volmaakt verleden.

ik *ben gediend* geworden, of geweest
gij *zijt* — enz.

Meer dan volmaakt verleden.

ik *was gediend* geworden, of geweest
gij *waart* — enz.

Toekomend.

ik *zal gediend* worden, of zijn
gij *zult* — enz.

III. Gebiedende Wijze.

word of *wees gediend*
hij *worde* of *zij gediend*
wordt of *zijt*, of *weest gijl. gediend*
dat *zij gediend* worden, of *zijn*.

IV. Bijvoegende Wijze.

Tegenwoordig.

dat ik *gediend worde*, of *zijt*
dat *gij gediend wordet*, of *zijt* enz.

Onvolmaakt verleden

dat ik *gediend wierde*, of *ware*
dat *gij gediend wierdet*, of *waret* enz.

Volmaakt verleden.

dat ik *gediend* geworden *zijt*, of geweest *zijt*
dat *gij gediend* geworden *zijt*, of geweest *zijt*
zijt enz.

Meer

Meer dan volmaakt verleden.

dat ik *gediend* geworden *ware*, of geweest *ware*.
dat *gij gediend* geworden *waret*, of geweest *waret* enz.

Toekomend.

ik, of dat ik *gediend* zoude worden, of *zijn*
gij, of dat *gij gediend* zoudet worden, of *zijn* enz.

§. XLI.

Bijzondere aanmerkingen over deze
voorbeelden van Vervoeging.

Nu zal ik, tot nader verstand van de ge-
vene voorbeelden van vervoeging, enige *bij-*
zondere aanmerkingen laten volgen.

I. De *onbepaalde wijze* van de *bedrijvende*
werkwoorden heeft in den *tegenwoordigen* tijd,
1. den *uitgang en; dienen*: — daar dit geen
plaats heeft is een *samentrekking; gaan, staan,*
slaan.

2. Men kan de *onbepaalde wijze* ook door *te* er
voor te plaatsen als een naamwoord gebruiken,
en *buigen; te bidden*, ook *het bidden*, is nut-
tig; *van te bidden; om* —; *door te bidden*. —
Hier is het ook; *ik begeer te leven, ik zal zien*
te komen, enz.

II. Bij de *deelwoorden* van bedrijv. werkw.,
1. heeft het *tegenwoordige* altijd den *uitgang*
de achter de *onbepaalde wijze; dienende*.

2. De *verledene* hebben gewoonlijk den *uit-*
gang d met voorvoeging van *ge, gediend*. — Wan-

E 2.

neer

neer hier *t* in den uitgang is, en geen voorgevoegd *ge*, hebben wij §. XXXIX bl. 58, getoond. — Enige werkwoorden hebben hier den uitgang *en*; *geslagen*, *gebannen*; zie §. XXXIX, bl. 58, 59.

III. Omtrent den tegenwoordigen tijd der aantonende wijze.

1. in den 2. *personen enkelv. en meerv.* is de uitgang *t*; *gij dient*, *gij hoort* (van *horet*): — *t* word wel vermolten in de wortelletter des werkwoords; *gij zet*, *vast*, (van *zettet*, *vastet*): — wanneer het werkwoord *d* heeft tot zijn laatste medeklinker; dan is hier *dt*, de *d* als een wortelletter, de *t* als een kenmerk van den 2. persoon; *gij bindt*, *bidt*, *houdt*, (van *bindet*, enz.)

2. In den 3. *persoon enkelv.* is de uitgang *t*, gelijk in den 2. persoon; oudtijds *et*. — Bij enige woorden is de *t* door verloop verloren; *hij is*, *wil*, *mag*, *kan*: — ook is het hier *hij zet* (van *zettet*); *bindt* (van *bindet*); *hoort* (van *horet*).

IV. Omtrent den onvolm. verl. tijd van de aantonende wijze.

1. In den 1. *persoon* is bij gelijkvloeiende werkw. de uitgang, *de*; *diende*, *beminde*, (van *dienede*, *beminnende*): — bij enige werkw. *te*; *blafte* (eigenlijk *blaffede*, *blafte*), *paste*, (voor *pasfede*, *pasde*) enz. zie §. XXXIX bl. 58: — in woorden met *dd* is *redde* om de welluidendheid, en korthed, voor *reddede*; — in woorden met de wortelletter *d* is *dde*; *antwoorden antwoorde*; — in woorden met *vt*, *zeten*, is *zette*, voor *zettede*: — in woorden met één *t* als wortelletter komt hier *te*; *achten*, *vasten*, *achte*, *vastte*, (van *achtede*, *vastede*). — Alle deze aanmerkingen worden gewettigd door de regel

gelmaat der taal, of door de welluidendheid. —

Bij *ongelijkvloeiende* werkw. is deze uitgang niet; ik *schreef, sloot, boog, begon, vond, at, droeg, hielp*, enz. zie §. XXXIX bl. 59.

2. In den 2. *persoon enkelv.* en *meerv.* is *t* de uitgang; gij *bemindet, diendet, blaftet, pastet, reddet, antwoordet, zettet, achtet, vastet*, (zie de voorgaande aanmerking.) — Dit heeft ook plaats bij *ongelijkvloeiende* woorden; gij *schreeft*, (voor *schrevet*), *begont*, (van *begonnet*), *boogt, vonat, droegt, helpt*: — maar in woorden, die de *t* in aen wortel hebben wordt de *t* van den uitgang vermolten in de wortelletter; gij *sloot voor slotet*: — om die zelfde reden is van ik *vergat, vergaf, las, bal, brak*; en wij *vergaaten, vergaven, lazen, baden bra en*; ook in den 2. *persoon* gij *vergaet, vergaet, luzet, badet, braket*, en bij inkorting der *e*, en verdubbeling of verlenging van den voorgaanden klinker ook, gij *vergaat, ver aajt, laast, baadt, braukt*, enz.

3. In den 3. *pers.* *enkelv.* is hij *bemindeliëp*, zonder *t*; derhalven ook niet hij *haat, deedt, vondt, wierdt*, maar hij *had* (voor *hadde*), *deedt* (van *dede*), *vondt, wierdt*.

V. Het *volm. verledene* word gemaakt door ik *heb* met het verleden deelwoord *gediend*. — Men zeg ook ik *heb hem leren lezen, zien wandelen, horen, spreken*, in dezen zin, ik *heb hem geleerd te lezen, gezien wandelende*, enz.

VI. In de *gebedende wijze*,

1. is in den 2. *pers. enkelv.* geen *t*; hoor *naar mij mijn zoon!* — maar in het *meerv.* is de *t* ten uitgang; *komt gij kinderen! hoort naar mij.*

2. In den 3. persoon is de uitgang *e*; hij diene.

3. Hier kan men ook het woord *laten* gebruiken ter opwekking; maar dan moet men niet zeggen *laat ik (hij, zij) hopen; laten; wij (zij) hopen*; maar *laat mij (hem, haar, hen) hopen*, en meerv. *latet mij*, enz. *hopen*. De natuur van dit woord, en het gebruik in de tongvallen, voldingt dit.

VII. In de *bijvoegende* wijze is de slepende uitgang op *e*, of *et*, de bijzondere eigenschap; *men zal niet zalig worden, ten zij men gelove, en zich bekere; gij niet —, ten zij gij gelovet; ik niet —, ten zij ik gelove; ten zij men kwame, en in de schuld viele. Och dat hij gehoord hadde, en gij allen gehoorzaam waret geweest!*

VIII. De vervoeging van een *lijdend* werkwoord is uit het *voorbeeld*, vergeleken met het hulpwoord *worden*, en *zijn*, genoeg te verstaan.

§. XLII.

Nog enige gevallen in de Vervoeging.

Daar kunnen in de Vervoeging der werkw. *gevallen* zijn, die van den gewonen weg schijnen afwijken, of in den eersten opslag bezwaarlijk voorkomen, om verstaan te worden.

I. De *werking* kan op den *werker* zelve te rug komen. Werkwoorden, die dit uitdrukken, heten *wederkerige*; bij voorb. *zich schamen*. Dan is de vervoeging; *ik schaam mij, gij schaamt u, hij schaamt zich, wij schamen ons, gijl. schaamt u, zij schamen zich* ZO OOK *schaamde, heb, had, geschaamd*, enz. gelijk ligt uit het *voorbeeld* gekend word.

II. Dikwijls *ontbreken* bij een werkw. de *personen*. Zulke heten *onpersoonlijk*. Dan geschiedt de vervoeging met *het* in plaats van *hij*; *het regeert*, *het regeende*, *het heeft* (*had*) *geregeend*, *zal regenen*, *dat het regeene*, enz. — Zulke onpersoonlijke werkw. kunnen ook een *wederkerige* betekenis hebben; dan is het, *het berouwt mij* (*u*, *hem*, *haar*, *ons*, *ulieden*, *hun*), *het berouwde*, enz.

III. Werkwoorden, die door *samenstelling* *voorvoegfels* voor zich hebben, vereischen ene bijzondere aandacht

Wanneer de nadruk der uitspraak valt op het voorvoegfel; dan word het voorvoegfel in de vervoeging *afgescheiden* van hen het werkwoord; bij voorb. *aantellen*, *aan te stellen*, *aangesteld*, *ik stel aan*; *ik stelde aan*, *ik heb aangesteld*; *volmaken*, *vol te maken*, *vol gemaakt*, *ik maak vol*; *overleggen*, *over te leggen*, *overgelegd*, *ik leg over*, *ik leide over*.

Maar wanneer de nadruk der uitspraak valt op het werkwoord; dan is, en blijft, het voorvoegfel in de vervoeging *altijd onafscheidlijk* van het werkwoord; bij voorb. *beminnen*, *bemind* (niet *gebemind*, zie bl. 58.) *ik bemin*; — zo ook met *geleiden*, *herinneren*, *ontsiëren*, *verwerpen*; — en *volmaken*, *te volmaken*, *volmaakt*, *ik volmaak*, *volmaakte*, *heb volmaakt*, — *overleggen*, *te overleggen*, *overlegde*, *ik overleg*, *overleide*, *heb overlegd*.

IV. Ene *werking* kan ook voorgesteld worden, en de vervoeging geschieden, op deze wijze: *ik ben dienende*, *ik was dienende*, *ik ben (was) dienende geweest*, *zal dienende zijn*. — Met de *lijding* op deze wijze, *ik word dienende*, *ik*

wierd dienende, ik ben dienende geworden, enz. — Doch dan verschilt de zin een weinig van het gewone voorstel.

V. Men kan ook tijden samenmingen — volm. verled. en meer dan volm. verl.; ik heb gediend gehad: — nog meer verleden; ik had gediend gehad: — volm. verled. en toekom.; ik zal (zoude, zulende) gediend hebben: — toekom. volm. verl. en meer dan volm. verl.; ik zal (zoude) gediend gehad hebben.

§. XLIII.

De Deelwoorden.

Nu moeten wij van de *Deelwoorden* nog iets melden. Eer wij dit konden doen, moest er verslag gegeven worden van de werkwoorden. En uit het gene daar van bij gebragt is begint gij de deelwoorden reeds te kennen.

Van de *vorming* der *verledene* en *lijdende* deelwoorden door den uitgang *d*, *t*, of *en*, met, of zonder, een voorgevoegd *ge*, *gediend*, *gehoopt*, *gevonden*, *ontworpen*, is te voren gesproken; gelijk ook van den uitgang *de*, *dienende*, in de *tegenwoordige* en *bedrijvende* deelwoorden. (bl. 69 70.)

Nu iets nader van dezelve *kracht* (§. XV.) Zij vertonen de werking, of lijding van het werkw. als de hoedanigheid van een persoon of zaak, en den tijd daarvan; *ik was dienende*, *gij reist wandelende*; *gewandeld hebbende*, *was hij vermoed*. Zij kunnen dan ook bij de zelfst. naamw. gevoegd worden; *een (de,) be-minnende (bemінде, gestorvene,) vrouw; een be-*

beminnend (*bemind*, *verloren*,) *kind*. — Zij hebben dan enig deel in de eigenschap der werkwoorden. Want zij worden daar van afgeleid; zij ontiencn daar van hunne betekenis; en in hunne betekenis zijn zij bedrijvende, of lijdende; *dienende*, *gediend*. Zij beduiden ook een hoedanigheid van personen of zaken, en woorden bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd. Zij hebben daar aan dan ook enig deel. Zij heten *deelwoorden* om het deel, dat zij hebben aan de werkwoorden, en aan de naamwoorden.

Bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, zijn zij in aard gelijk aan de *bijvoeglijke* woorden.

En dan is er gene reden, waarom wij de deelwoorden niet, even gelijk de bijvoegl. woorden, zoude verbuigen gelijk *een lieve zoon*, *ene lieve dochter*, *het lieve kind*, zie §. XXIII. Het geen meer van de bijvoeglijke woorden gezegd is, koorn hier ook in aanmerking.

Ook de *vergrotng* moeten wij hier dan toelaten; *geregeld*, *geregelder*, *geregeldst*.

Maar veeltijd verkiest de *welluidentheid* de afwerping van den uitgang in de *verbuiging*. — Doch nimmer werpe men de *n* af in *verslagen*, enz. — Doorgaans wordt om die zelfde *welluidentheid* in de vergrotng *meer*, en *meest*, gebruikt, zie §. XXV. bl. 35.

§. XLIV.

Bijwoorden

Men kan van de werking, of lijdng, door het werkwoord uitgedrukt; zo wel ene hoedanigheid willen aanduiden, als van de personen

nen of zaken, door zelfst. naamw. uitgedrukt. Daar toe dienen de *Bijwoorden*, of *Bijwerkwoorden*. Deze behooren dan bij de werkw. gelijk de bijvoegl. bij de naamw. (zie §. XV).

Zij zijn in *betekenis* zeer menigvuldig, en onderscheiden. Ik zal er enige van noemen. Zij wijzen.

1. Op de plaats; hier, daar, ginds, elders, ergens, nergens, ver, verders, waar.

2. Op den tijd; wanneer, gisteren, heden, onlangs, wel eer, eertijds, morgen, morgens, avonds, dagelijks, vroeg, laat, altijd, nu, dan, toen, nooit, nimmer, ooit, immer, straks, terwyl.

3. Op de mate; veel, weinig, overvloediglijk, zeer, genoeg.

4. Op de waarde; wel, kwalijk.

5. Op de orde; eerst, daar na, toen, eindelijk.

6. Bijwoorden van herhaling; dikwijls, eens, eenmaal, tweemaal, steeds, doorgaans.

7. Van bevestiging; mogelijk, mischien, waarschijnlijk.

8. Van ontkenning; neen, niet.

9. Van verzameling; samen, tevens, te gelijk, enz.

10. Van aanwijzing; zo, dus.

In oorsprong zijn de bijwoorden ook zeer onderscheiden.

1. Enige zijn oorspronkelijk, die van gene andere woorden kennelijk worden afgeleid; neen, wel, hier, daar.

2. Vele worden door den uitgang *lijk* afgeleid; naamlijk, wijslijk, openlijk.

3. Andere zijn oorspronkelijk zelfst. naamw. in den 2. naamv.; nachts, daags, morgens, rechts, links. Deze zijn te onderscheiden van de bijvoeglijke woorden, die opsch. uitgaan; daagsch, linksch.

4. Zeer

4. Zeer vele zijn bijvoeglijke naamwoorden, die bij het werkwoord geplaatst worden, en den aard der bijwoorden hebben. Zo kan men alle bijvoeglijke woorden gebruiken; *God regeert wijs; die man spreekt bezallig.*

Ik voeg er nog deze *aanmerking* bij, dat men ter onderscheiding achter *niet, nooit, anders,* geen *als*, maar *dan* gebruiken moet.

§. XLV.

Voorzetsels.

Om zekere omstandigheid, of geval, in de naamwoorden aantewijzen, dienen de *voorzetsels* (§. XV).

Ik zal de voornaamste noemen naar den rang der naamvallen, welke zij vereischen.

Voor den 2. naamval wordt *van* geplaatst in den zin van toeëigening; *Salomo, de zoon van David.*

Voor den 3. naamval komt *tot, aan, voor*, in dezen zin; *God sprak TOT Salomo, hij gaf AAN hem rijkdom, wijsheid, en eer; en VOOR hem was Davids troon.*

Tot den 4. naamval behoren, *aan* (in den zin van *tot aan toe*), *achter, beneden, binnen, bij, boven, buiten, door* (door de woestijn werd Israël geleid), *jegens, in* (voor *tot*, hij kwam in Amsteldam), *langs; na* (na David volgde Salomo), *naar* (ik ga naar Rome), *naar* (naar of volgens dien regel wandelen), *nevens, om, omtrent, onder, op, over, sedert, tegen, tot* (tot aan), *ten*, (tot den, tot enen), *ter* (Jakob begeerde Rachel ter vrouw), *tuschen*,

schien, volgens, voorbij, voor (in den zin van *eer dan, of in plaats van*).

Bij den 6. naamval komen *van* (tot afneming, *van iemand scheiden*), *door* (*door of van de Joden* wierd hij gekruist), *in* (*in Kanaän woonde Israël*), *met, tot* (als *te, in*), *te* (in), *ten* (in), *ter* (in), *uit* zonder.

Enige voorzetsels kunen ook *achter de naamwoorden* geplaatst worden; hij ging die Stad *door, of in, of langs, of uit, of voorbij, of hem tegen, of daar over*.

Ook kunnen enige voorzetsels *bij werkwoorden* gevoegd worden; *aanstellen, instellen, overleggen*: en zijn er scheidbaar, of onscheidbaar mede verënid, zie bl. 73.

§. XLVI.

Voegwoorden.

Onze rede heeft meermalen meer leden. Desselve willen wij tegen elkander overstellen, of samenvoeging. Daar toe dienen woordtjes, daarom *voegwoorden* geheten, (§. XV). Ik zal er enige gevallen van bijbrengen.

1. Hebben wij iets gezegd, en willen wij daar van nu het *oogmerk* opgeven; wij binden het volgende met het voorgaande samen door *op dat, ten einde*.

2. Willen wij van het voorgaande *reden* geven; het geschiedt door *want, dewijl, om dat, naar dien, vermits, naardemaal*.

3. Betuigen wij iets te zullen melden of *verhalen*; de volgende rede zal beginnen met *dat, hoe*.

4. Zul-

4. Zullen wij iets uit het voorgaande afleiden, en besluiten; het is door *dan*, *derhalven*, *waarom*, *daarom*, *diensvolgens*, *weshalven*, *nu*.

5. Om meer dingen bij een te voegen dient en, ook, nog, als mede, insgelijks, midsgaders, benevens, daar en boven.

6. Zal er ene tegenstelling aangeduid worden; men gebruikt door, maar, dan, echter, nogthans, evenwel.

7. Wil men scheiden; het is noch, of.

8. Ene voorwaarde brengt men bij door *indien*, *zo*, *bijaldien*, *ten zif*.

9. Om iets toetestaan, gebruikt men *hoewel*, *alhoewel*, *schoon*, *of schoon*, *hoezeer*.

10. Ter bevestiging dient *toch*, *ja*, *immers*, *voorwaar*, *altuoos*.

11. Om te vragen, zegt men *of*.

§. XLVII.

Tusfchenwerpfels.

Om de aandoening des sprekers uitte drukken, werpt men tusfchen de rede een of ander woord, (§. XV): — *ach!* *helaas!* om te klagen; — *och!* om te wenschen; — *ai!* om te finen; — *o!* om zich te verwonderen, en men aandoening aan te spreken: — *fij!* *foei!* om te verfmaden; — *ho*, *hei*, *hem*, *fus!* om *fij!* te houden; — *wee!* om te dreigen.

§. XLVIII.

ning, waardig, ergernis, vriendschap, meester-
sche, bakfel, bloesem, dienst, mannetje, lengte. —
En in bijvoeglijke woorden; waterachtig, lees-
baar, gouden, moedig, levenloos, lichaamslijk,
aardsch, werkzaam.

5. Ook worden de woorden afgeleid van andere
door *verbuiging* van den uitgang; lief, lieve,
lieven; mi'n, mijns, mijne, mijnen; dien, diene,
diens, dienen, diende, dienden, diender, gediend.

Het is zeer moeilijk, om de kracht van alle
die uiteangen, veranderingen, en voorvoeging-
gen, in de afleiding te beschrijven.

§. LI.

Om anderen onze mening te doen verstaan.

De Spraakkunst moet niet alleen onderricht
geven, hoe wij anderen zullen verstaan, wan-
neer zij in onze taal spreken, of schrijven; ge-
lijk wij tot hier toe zagen: — maar ook moet
zij leren, hoe wij anderen onze mening in onze
taal zullen doen verstaan. — Daar toe gaan wij
nu over. — Dat. geschiedt — 1. door spre-
ken; — 2. of schrijven.

§. LII.

Om te Spreken in onze tale.

Om onze denkbeelden door spreken in onze
taal aan anderen, die deze taal verstaan, mede
te delen, moeten wij acht geven — 1. op den
klank der woorden; — 2. op derzelver schik-
king; — 3. op den stijl.

§. LIII.

§. LIII.

Uitspraak.

Op den klank der woorden letten wij door
gepaste uitspraak.

1. Wanneer wij aan de letters, lettergrepen,
en woorden, dien klank geven, welken zij vor-
deren naar derzelver aard. Die klank moet —

1. duidelijk gehoord worden; — 2. en onder-
scheiden worden van andere, die nabij komen;
zo moet *lijden* onderscheiden worden van *lei-
den*, *wijden* en *weiden*, *vijlen* en *veilen*, *rijzen* en
reizen; zo ook *bloed* en *bloot*, *dam* en *tam*, *nam*
en *naam*, enz.

2. Daar toe behoort ook, dat men nadruk
geve op dat woord, of die lettergreep, waar
in de klem der redenering is. — Naar den aard
onzer tale valt de *klemtoon* doorgaans op het
zakelijke deel des woords.

En naar dezen nadruk verschilt meermalen de
betekenis; ik zal dat overwègen, of ik zal dat
overwegen (boven de maat).

3. Om door ons sprekende wél begrepen te
worden, is ook nodig, dat men behoorlijk,
min of meer, ruste in de uitspraak bij de schei-
ding der volzinnen; op dat men wete, dat de
Spreker met ene nieuwe zaak begint.

4. Eindelijk dient de leiding der stem er niet
weinig toe, dat men met aandacht luistere, met
gemak versta, met vermaak er op lette, en in
het hart bewogen worde; wanner dezelve na-
tuurlijk, bevallig, en overeenkomstig aan de zaak
is.

§. LIV.

Schikking der Woorden.

Ook moeten dan de woorden naar den aart der tale *in orde geschikt* worden in elken volzin. Dit heet de *woordvoeging* (*Syntaxis*). Elk woord moet zijne plaats hebben, zal men de mening van den spreker verstaan. En dit is in onze taal meer nodig, dan in vele andere talen, in welke de kracht der woorden meer door verbuiging van den uitgang wordt aangewezen: doch het welk bij ons door de plaatsing der woorden gevoegd moet worden.

Hier heeft ene standvastigheid plaats, die te bewonderen is.

Om dit in bijzonderheden te tonen, is meer omslag nodig, dan ons bestek nu toelaat. Elk Nederlander weet er door het gewone gebruik het nodigste van.

§. LV.

Stijl.

De *stijl*, of de wijze, waar op wij onze denkbeelden voorstellen, moet dan ook gepast zijn. Zulk een stijl heeft deze drie eigenschappen — 1. *duidelijkheid*; — 2. *zuiverheid*; en — 3. *bevalligheid*.

1. *Duidelijkheid* is de voornaamste eigenschap. De keuze der woorden, het getal der woorden, de schikking der woorden, de langheid of kortheid van den volzin, het verband der volzin

zinnen, moeten zodanig zijn, dat zij de denkbeelden van den spreker gemakkelijk, en juist, mededeelen aan den hoorder.

2. De *zuiverheid* bestaat daar in, dat men naar den aart der tale spreke: ook alleenlijk Nederduitsche, en geen uitheemsche, woorden gebruike; om dat onze eigene woorden best verstaan worden, en onze taal rijk genoeg is. Moet men een eigen naamwoord, of kunstwoord ontlenen uit andere talen; men vermijde deszelfs uitheemsche verbuiging, als *Christi*, *Christo*, *Christum*, *Christe*: wij deze aan den ongeleerden onbekend is. — Daar zijn echter woorden van uitheemichen oorsprong, die bij ons door gewoonte reeds het burgerrecht verkregen hebben, en bezwaarlijk vermijid kunnen worden; *Prophet*, *Predikant*, enz.

3. De *bevalligheid* zet nadruk bij aan het voorstel, en geeft aan het gezegde ingang in het hart van den hoorder.

Dan van dit alles is het verder onderzoek te diep voor ons tegenwoordig bestek.

§. LVI.

Om te *Schrijven* in onze tale.

Niet allen door het spreken (§. LII—LV.) delen wij onze denkbeelden aan anderen mede in onze tale; maar wij doen dat ook door een anderen weg, namelijk het *schrijven*. — Zal dat gepast geschieden, dan moeten wij — 1. nauwkeurig *spellen*; — 2. goede *letters* *zetten*; — 3. den *klank*, of *zin*, door *nodige tekenen* helpen aanwijzen; — 4. *behoorlijke scheiding* maken.

§. LVII.

Spel-kunde.

Zullen wij wel schrijven in onze tale; dan moeten wij eerst weten, uit welke letters wij, naar den aard der tale, een woord zullen samenstellen. Wij moeten dan *spel-kunde* hebben.

Deze kunde is *nodig*: — want te veel, te weinig, of verkeerde letters, verbijsteren ons omtrent den klank, of zin; of ontferen ons geschrift: — en dikwijls hangt daar van de zin des woords geheel af.

Daartoe *wordt vereischt*, dat wij den aard der tale kennen, om daar naar de letters te gebruiken. Wij moeten dan van den oorsprong des woords, of van de afleiding, van den aard des woords, ook van de kracht der uitgangen, en veranderingen, in de verbuiging en vervoeging der woorden, een toereikend denkbeeld hebben; zullen wij beslissen kunnen, welke letters men gebruiken moet.

Na van dit alles enig denkbeeld gegeven te hebben, kunnen wij dan *nu* eerst van de *spel-kunde* spreken.

De *spelkunde* is *moelijk*, wijl de oorsprong veler woorden donker is, en in het gebruik, waar uit anders omtrent den aard eens woords veel opgemerkt moet worden, veel verloop is.

Dezelve is echter *meer zeker*, dan er veeltijds over geoordeeld wordt; wijl er enige algemene *bronnen* zijn, waar uit die kennis vloeien kan; of (wilt gij ze liever zo noemen?) *gronden*, waar op die kennis rusten moet; of *keuzemerk* van

van een goede spelling; of *regels*, waar naar men zich richten moet.

§. LVIII.

Kenmerken van goede Spelling.

Behoort tot een *goede spelling*, dat men tot een woord zo veel letters gebruikt, als er nodig zijn tot deszelfs bepaalden klank, en zulke letters, als verëischt worden naar den aard der tale, of naar andere omstandigheden; dan volgt, dat er twee algemeene *kenmerken* zijn van zulk ene goede spelling. — Het *eerste* ziet op het *getal* der letters. Daar moeten zo veel letters in een woord gevonden worden, als er nodig zijn; en ook geen meer letters, dan er nodig zijn. — Het *tweede* kenmerk zal zien op het *soort* der letters. Zij moeten zulke zijn, als de taal vordert; of, wanneer de aart der taal niets beëlist, zulke, als dan door andere omstandigheden verëischt worden.

§. LIX.

Spel-regels.

Hier uit volgt, dat er *vier* algemeene *spelregels* zijn, waar naar men zich richten moet: —

1. men moet letten op den *klank*, en letters genoeg gebruiken; —
2. men moet letten op de *kortheid*, en niet te veel letters nemen; —
3. men moet letten op den *aard der tale*, en de juiste letters nemen; —
4. wanneer de aard

der tale niets besliss, kunnen er andere *omstandigheden* zijn, die enige bepaling maken: ook daar op moet men letten. — Dit zullen wij nu nader in bijzonderheden ontwikkelen.

§. LX.

Eerste Spel-regel.

In het beördelen dan, met welke letters een voorkomend woord gelpeld moet worden, vooral, wanneer men daar omtrent in twijfel staat.

I. lette men op den *klank*, dien het woord hebben moet; en gebruike *zo veel, en zulke letters*, als er vereischt worden om zulken klank te geven. — De noodzaaklijkheid hier van zal niemand ontkennen kunnen. — Maar dan moeten de letters, die wij gebruiken zullen, geschikt zijn.

1. Om dien *vollen klank* te geven: één *a* is dan niet genoeg, om *naam* te spellen.

2. Die letters moeten den begeerden klank van een woord *zuiver* geven. — Daarom verkies ik de klinkers te verlengen met huns gelijken *aa, ee, ij, oo, uu*. Daar is wel veel, dat voor de verlengging met *e* in *ae* pleit; doch in *aa* zal de klank meer zuiver zijn. Dan is er ook eenparigheid; zo wel als *ee, ij, oo, uu*, schrijft men dan ook *aa*. Het gebruik in *ee, ij, oo, uu*, is reeds, en ook in *aa* al meest, gevestigd. Men, schrijve dan, *maan, meen, wijn, woon, ruur*.

3. Die letters moeten aan dien klank ook zijne *zachtheid, of schertheid*, geven. Men moet daar-

daarom nauwkeurig letten op het gebruikt van die verwante letters, die alleen in dit opzicht verschillen, gelijk *b*, een letter van zachten klank, verschilt van *p*, een letter van scherpen klank; zo ook *d*, en *t*, *g*, en *ch*, *v*, en *f*, *z* en *s*. Hier op moet men te meer letten, om dat daar van dikwijls de zin van het woord afhangt, gelijk § VII. bl. 7. is aangewezen.

Het gehoor doet nu doorgaans deze zachtere of scherpere letters gemaklijk onderscheiden aan het *begin* van een lettergreep, of woord. Men gebruikte dan dezelve in deze woorden: *band*, *pand*; *draag*, *waag*; *goor*, *choor*; *vel*, *sël*; *van*, *vaer*, *sakkël*, *fraai*, *fontein*; *zetten*, *zajen*, *zoon*, *zwaar*, *zwingen*; *scheppen*, *slapen*, *smeken*, *snijsen*, *spannen*, *slaan*; *baksel*, *brouwsel*; *sedert*, *soort*, *sissen*, *sóber*, *sap*, enz.

Maar aan het *einde* van een lettergreep, of woord, is dat onderscheid van scherphêid, en zachtheid, bezwaarlijker te ontdekken, vooral in *d* en *t*, *g* en *ch*. Let maar op *God* en *Got* (uit Gotland), *wand* en *want*, *land* en *lant*, *bând* en *bant* (van bannen), *eed* en *eet*, *houd* en *hout*, *nood* en *noot*, *wind* en *wint*, *zad* en *zat*; zo ook *ik lag* en *ik lach*, enz. — De redenhier van is, dat de sluiting van den mond op het einde van een lettergreep, aan die laatste letters ene scherphêid geeft. — Men sluite dan op het einde van een lettergreep met *t* of *ch*, wanneer de aart der tale, waar van wij § LXII. spreken zullen, dat niet verbiedt, en men schrijve *niet*, *sedert*, *noot*, *knecht*, *richt*, *licht*, *zich*.

Maar de *z*, en *v*, zijn (wat ook de regelmaat der tale vordere) te zacht, om er mede te

sluiten: men zette dan met *s* of *f* huis, verhuisd, hof, lof, lief, leef, durf, geliefd, geleefd, geloufd.

§. LXI.

Tweede Spel-regel.

II. Men lette op de kortheid, en gebruike geen meer letters, dan er nodig zijn. — Overtollige letters geven, of een verkeerden klank aan het woord, gelijk wanneer nam gespeld werd met *aa*; of *zi* zijn ten minsten zonder gehoegzame reden, gelijk de tweede klinker in *vaader*, *waater*, *beede*, *vrede*, *booven*, enz.

Als overtollig beschouw ik *e* voor *k* in *ick*, *gelijck*, *spraack*, *volck*; — *h* achter *g* in *wegh*, *ghi*; — *t* in *Godt*, *landt*; — *f* in *twijffelen*; — *f* in *waschen*, *eischen*; gelijk ook in *wasch*, *eisch* één *s* is.

Daar toe breng ik ook de dubbele klinkerspel-ling; in de verbogene naamwoorden, en vervoegde werkwoorden; *taalen*, *naamen*, *wij draagen*, *eeten*, *spreeken*, afgeleid, van het eenvoudige, als oorspronkelijk, *taal*, *naam*, *ik draag*, *eer*, *spreek*: want het oorspronkelijke is *tale*, *name*, *ik drage*, *ete*, *spreke*; en *taal* is slechts bij ene verkorting met afskapping der *e*, en intrekking van dezelve door verlenging des voorgaanden klinkers; hier van is nu natuurlijkst *talen* enz. — De ouden, naburige talen, andere talen, verdubbelen op die wijze geen klinkers. — De voordelen, die men hier voor bij brengt, voldingen, naar mijn inzien, die ver-

verdubbeling niet. — Ook zou men dan in veel meer woorden wegens hunne afschiding dien dubbelen klinker moeten nemen, dan men begeren zou, *vader*, *het leven*, enz. — Ons be-stek verbiedt ruimer betoog. Waren niet enige mannen van gezag hier in voorgegaan, en had men dezelve in de dubbele spelling niet te blind gevolgd; ligt had ze zo veel veld niet gewonnen.

Met meer grond zou ik echter in enige woorden, waar in de harde *ee*, en *oo*, gevonden wordt, dezelve dubbel, behouden willen; als in *eeeren*, *buene*, *geheele*, *kleeden*, *ooren*, *hooren*, *koopen*, *loopen*, *oogen*, enz. gelijk in de Staten overzetting des Bibels geschiedt, en door grote mannen billijk voorgestaan wordt. — Maar ik volg nu die spelling niet, alleenlijk om min-geöfenden niet te verwarren, daar ik toch niet verwachten durf, dat men algemeen tot kunde van dat onderscheid in enige woorden komen zal, en daarom de eenparigheid liever wil zoeken te bevorderen, of dezelve te verkrijgen ware.

Deze zelfde verwerping van twee klinkers in *talen* zou ook de dubbele *i* in *mine* enz. verwerpen moeten, en met de Ouden doen schrijven *mine*; zo niet het gebruikt daar van reeds te zeer, en te lang, gevestigd ware.

Om redenen, die straks genoemd zullen worden, behoud ik de *ee* in *ree* (*binde*), *thee*, *iwee*, *vee*, *wee*, *zee*.

Dat *meê*, *beê*, *sneê*, *vredê*, voor *mede*; *bede*, *snede*, *vrede*, van een anderen aard zijn, zal men ligt begrijpen.

§. LXII.

Derden Spel-regel.

III. Het is niet genoeg, dat men zulke, en zo veel, letters gebruike, als verëischt worden, om den bepaalden klank te geven, en dat men andere overtollige verwerpe; maar men moet ook spellen met zulke letters, die de aart der taal eischt. Dit is ene derde regel.

Maar waar uit zullen wij ontdekken, welke letters de taal eischt?

1. Uit het doorgaande, en beschaafde, gebruike in uitspraak, of schrift, zal men veeltijds de zaak beslissen. Dat leidt ons tot de spelling van *z* in *zullen*, *zetten*, en doorgaans; maar *s* in *sitteren*, *sissen*, *sober*, *sierlijk*, *somber*, *soort*, *sap*, *suker*, *saai*, (tot kleding): — zo ook *z* altijd voor *w*, *zwaar*, *zwaan*, *zwaluwe*; en *s* voor *ch*, *j*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *schaap*, *souwen*, *slaap*, *smaak*, *snaar*, *span*, *stad*, enz. zie ook §. VII. en LX.

2. En uit den oorsprong, en de afleiding des woords; daarom is de *g* in *magt* (van *mogen*); de *d* in *hij houdt* (van *houden*), welke *d* de uitspraak anders naar den 1. regel niet vorderen zou: zo ook in alle andere werkwoorden, die de *d* als wortelletter hebben; *hij* of *gij*, *wordt*, *bidt*, *bindt*, *lijdt*, *strijdt*.

3. Men denke aan de kenmerken der personen in de tijdvoeging der werkwoorden: — dan zal men de *t* nodig vinden, (schoon anders de uitspraak dezelve niet vordere) in *hij* of *gij* *bidt*, *wordt*, achter de *d* in den 2. en 3. persoon van den tegenwoordigen tijd der aantonnende wijze in

de

de werkwoorden, die *d* tot wortelletter hebben: — zo ook in de meervoudige gebiedende wijze *bindt*, *bidt*: — en in den 2. persoon van den onvolmaakten verleden tijd; *gij* *bondt*, *vondt*, *deedt*, *leedt*, *streedt*, *hadt*: — maar die *t* moet niet gevonden worden in den 3. persoon van den onvolmaakten verleden tijd; *hij*, *had* *deed*, *leed*, *streed*, (van *hij* *hadde*, *dede*); hier moet in zulke gelijkvloeiende werkwoorden de *dd* zijn; *ik* *arbeidde*, *het* *geschiedde*.

4. Men lette op de *verandering*, die het woord door verbuiging, of vervoeging, in den uitgang ondergaan moet; en men zal de letter ontdekken, die de taal eischt. — Dit heeft plaats in het beoordeelen der *d* of *t*, *g* of *ch* op het einde; bij voorb. zal men *God* of *Gott* schrijven? men denke aan *Goden* of *Gotten*; en men zal in het eerste geval *d*, in het tweede woord *t*, schrijven. Daarom spelle men *goed*, *hand*, *land*, *stad*; maar *straat*, *laat*, *maat*, *zweet*, *paot*, *stut*, *kant*, *gehoopt*: — zo ook *dag*, *ik* *zag*, *zeg*, *lag*, *leg*, *lig*, *dragt*; *hij* *saagt*; maar *juich*, *lach*, *poch*.

Hier bij herinnere men zich weder, het geen wij §. LX. opmerkten, dat de *s* en *f*, op het einde, om de scherpheid, blijven in *huis*, *brief*, *leef*, enz. schoon de afleiding anders is *huizen*, *brieven*, *leven*.

5. Men denke hier ook aan de *welluidendheid*. Onze spraak bemind dezelve. Zij kiest nu meer, dan bij de ouden, enen korten, gemaklijken, en vloeienden afloop. Van daar zijn vele afkortingen, invullingen, of wegwerpen, van letteren herkomstig, die ander de taal niet zou eischen. Dit alles heeft veel invloed op de spelling.

1.)

1.) De welluidendheid, of gemaklijkheid der uitspraak *kapt* letters, of lettergrepen, achter af. Daatom schrijft men *een* of *een* voor *ene*, of *enen*; — zo ook *bekrompen*, voor *bekrompene* of *bekrompenen*; — op *hoger berg klimmen*, voor *op enen hogeren berg*; — hij *zette* voor *zittede*, *redde* voor *reddede*, hij *vat*, *eet*, (voor *vatt* van *vattet*, en *eet* van *eter*); — *gemeld*, *gemelde*, voor *gemeldt*, *gemeldde*; — *zou* voor *zoude*.

2.) Door die zelfde welluidendheid wordt wel een letter *ingevuld*; *meerder* voor *merer* (van *meer*), *vermeerderen*; zo ook *klaarder*, *hoorder*, *minder*, *zuurder*: — van daar is de *g* in *gegeten*, voor *geeten*: — de *e* in *gevaarlijk* voor *gevaarlijk*, *geredelijk* voor *geredelijk*, *gemakkelijk* voor *gemaklijk*, *goddelijk* voor *godlijk*: — *t* in *gelegenheid*, *openlijk*, *ontrent wil*: — *k*, en *d*, in *boerkerij*, *boerderij*, voor *boererij*.

3.) Daar door word wel een letter ook *uitgeworpen*: *best* voor *bets*: — *meest* voor *meerst*; — *doorgaans*, *volgens*, *thans*, van *doorgaands*, *volgens*, *thands*; — *meê*, *steê* voor *mede*, *stede*.

LXIII.

Vierde Spel-regel.

IV. Meermalen beslist de aard der tale niets tusschen twee letters, die men gebruiken kan. Dan moet men van *elders* bepaling zoeken. Dit is mijn vierde regel. Die bepaling kan men vinden

1. in de *duidelijkheid van den zin*. Het geeft veel duidelijkheid in den zin, en gemaklijkheid in het lezen, wanneer men op zijn' tijd *hoofdletters* gebruikt.

Dit geschiedt gevoeglijk — 1. bij het *begin* van een' nieuwen *volzin*. Daar door ziet men dat begin schielijker, en rust daar dan in het lezen:

— 2. ook bij enen nieuwen *regel* in *dicht*:

3. en het geeft onderscheiding bij *eigene namen*: — 4. en bij *kunstwoorden*: — 5. ook bij

woorden van bijzonderen *nadruk*, die de hoofdzak uitmaken, waar van gesproken wordt; welke zelfs wel geheel met hoofdletters mag worden uitgedrukt. Van de eerste letters in dichtregels begrijpt gij dit ligt: het overige gebruik van die hoofdletters zult gij ontdekken uit het volgende voorbeeld. *Ik zal tot lof van BOERHAVE spreken. Over de Geneeskunst verspreide hij een nieuw licht. Zijn naam was beroemd op de Hogeschool te Leyden.*

2. Om den *zin te onderscheiden* kan men ook de spelling gebruiken; *doch* (maar) van *toch* (*stechtis*); hij *ligt* van *licht*; *noch* (ontkennend) van *nog* (tot nog toe), enz.

3. Meermalen is de spelling uit de onderscheidene *tongvallen* op te heideren, of te bepalen, naar mate een tongval ouder of nieuwer, en aan deze of gene streek Lands méer eigen is. Daar is in de tongvallen veel verwiseling, vooral van klinkers, en van langere of kortere uitspraak. Men volge dan den gebruiklijksten tongval, of men spellen onverschillig: doch men veroordele niet terstond als berispelijk de genen, die in zaken van zo weinig belang van ons in de spelling verschillen. Ik zal er enige staaltjes van bijbrengen.

vermaningē, tale, zake, of vermaning taal;
enz. — smert, ſiet, vlek, edel, of ſmar, ſtar,
enz. — logen, mogen, dogen, of leugen, meu-
gen, deugen, enz. — worden, vord, of werden,
verd, enz. — paard, ſlaard, vaardig, of peerd,
ſteer, veerdig, enz. — (niet paerd enz.) — kon-
nen, konſt, of kunnen kunſt, enz. — kuikens,
ruiken, of kiekens, rieken, enz. — beſter,
dier, vier, of beſtuur, duur, vuur.

4. In letters, of woorden, van uitheemſche
oofsprong heeft de aart van die vreemde taal
invloed op onze ſpelling. In zulke woorden
zijn *c*, *q*, *x*, en *y*, ook *tie*, *ph*, *th* in gebruik;
Cicero, *Quintilius*, *Alexander*, *Sijrie*, *obliga-
tie*, *Ophir*, *Timotheus*. — Dan heeft de *c* voor
e, *i*, *y*, den klank van *f*; *Ceder*, *Cyrus*; voor
a, *o*, *u*, klinkt zij als *k*; *Cato*, *Congres*, *Cus-
tos*: zo ook voor een, medeklinker; *Claudius*,
Crediteur, *direct*, *adjunct*. — De *qu* klinkt dan
als *kw*; *quantie*, *equipagie*, *quantiteit*. —
De *t* klinkt als *ks*; *exempel*, *extract*, *annex*,
experiment. — De *y* als *ij* of *i*; *Syllabe*, *hys-
ſop*. — De uitgang *tie* als *tsie*; *satisfactie*, *ora-
tie*, *notitie*, *adminiſtratie*, *navigatie*. — De
ph als *f*, *Pamphylia*, *Phrygia*, *Philippus*. — De
th is in *Parthers*, *Mattheus*.

7 Doch in woorden van ouze tale gebruike men
de *k*, of *f*, voor *c*; *Koning*, *ſierlijk*: — *kw*
voor *hu*; *kwaad*: — *ks* voor *x*; *ſtraks*, *deksel*,
blikſem: — *ij* voor *y*; *zijn*.

In de ſpelling van vreemde woorden moet
men den aard dier tale volgen.

Die ſpelling moet echter verſtaanbaar zijn
voor enen Nederduiſchen lezer. Daarom wer-
pen wij liefſt de *ae* in *Praedikant*; *oe* in *Phoe-
nix*, *h* in *Selah* weg.

In woorden, die wel van vreemden oorsprong
 zijn, maar reeds als Nederduitsche aangemerkt
 worden, en bekend zijn, volge men de Neder-
 duitsche spelling; *kroon, vokaal, Predikant,*
profeet, troon.

5. Eindelijk, wanneer al het bijgebragte gene-
 spaling maakt in onze keuze, om de ene letter
 te gebruiken boven ene andere, die even goed
 gebruikt zou kunnen worden; dan behoort
 ons *eigen gewoon gebruik* onze keuze te bepa-
 len: men volge dezelve, om zich zelve stand-
 vastig gelijk te zijn.

§. LXIV.

Goed Schrift.

Door spelkunde wetende, wat letters wij ge-
 bruiken moeten, moeten wij, om wel te schrij-
 ven, verders *goede letters maken.*

Dat bestaat daar in, dat wij alle letters *dui-
 delijk* op het papier zetten. — Worden die
 letters, behalven de duidelijkheid, ook *net, en
 gelijk*, gemaakt; het geeft aan een schrift meer
 volmaaktheid. — Maar het is mijn taak niet
 er in breder te zijn.

§. LXV.

Klank-teken.

Men zal door schrijven gemakliker verstaan
 worden, wanneer men, daar het nodig is, den
 klank, of zin, bepale, door gepaste *tekens.*

G

Meer

Meermalen is er nadruk in den *klank*: wanneer dan een teken () dien nadruk aanwijst, zal het gemakliker zijn om wél te lezen; bij voorbeeld *verénigen*, *bedíng*, *uítzèren*.

Dit is vooral nodig, wanneer van dien nadruk het onderscheid van den *zin* afhangt; bij voorbeeld *daar is een God*, of *daar is ééns God*; *enig mensch*, of *een enig mensch*; *iets wél zien*, of *iets wél zien*; *overwègen* of *óverwègen*; *óverlòpen*, of *óverlopen*; *bédelen* of *bedelen*.

§. LXVI.

Zin-tekenen.

Men kan ook in het schrijven *tekenen* gebruiken, die enige bijzonderheid van den *zin* aan het oog vertonen, tot gemakliker begrip van denzelfven.

1. Iets *aanhelende* uit de woorden van een anderen, stelt men (,) voor elken regel.

2. Ene *tuscheurede* makende, die in geen verband staat met het voorgaande, en volgende; en overgeslagen kan worden in het lezen, gebruikt men dit teken () ; *hij is (gelijk gij ziet) oud*.

3. (—) of (---) is een teken van *uittaling*. — Ook maakt men met (——) een teken van grotere *scheiding* tusschen de volzinnen.

4. (') is een teken van *afkapping*, van voren, of van achteren, 's *morgens*, 'k *zal, dit 's 't (dit is het), een' voor ene*, of *enou*.

5. (°) is een teken van *samentrekking*; *meê beê, gebaân, daân*.

6. (?) een *praagteken*; achter de vrage gesteld.

7. (!) een teken van *uitroep*; *o God!*
 8. (—) een *koppelteken* tusſchen woorden, die tot één woord worden; *boezem vriend*: — of bij de afbreken van lettergrepen, op het einde van een regel.

§. LXVII.

Scheiding van Lettergrepen.

Zal men door ſchrijven wél, en gemaklijk, verſtaan worden, dan is eindelijk nodig, dat men nauwkeurig *scheide* — 1. tusſchen de lettergrepen (— 2. en tusſchen de volzinnen.

Dikwijls moeten de lettergrepen *geſcheiden* worden, om verwarring van zin voor te komen. Dit geſchiedt door (·) op deze wijze; *Baäl, Joël.*

Ook moeten veeltijds de lettergrepen *afgebroken* worden op het einde van een regel. Dan behoorde men het volgende in acht te nemen:

1. Letters, die bij elkanderen behoren, moeten bij elkanderen blijven; *ge-dragen* (niet *gedragen*), *elk-anderen* (niet *el-kanderen*), *ver-anderen*, *gedwaald*, *be-sloten*, *onterven*, *minachting*, *mis-trouwen*, *vol-einden*, *waar-achtig*

2. een medeklinker, tusſchen twee klinkers ſtaande, behoort anders doorgaans in de ſcheiding tot den volgende klinker; *vre-de*, *la-ger*, *gro-ter*.

3. Wanneer twee medeklinkers tusſchen twee klinkers ſtaan, ſcheid men de medeklinkers aan beide zijden; *wijn-kel*, *bed-den*: of die medeklinkers moeten anders naar den eerſten regel

gel bij elkanderen behoren; *gedwaald*, *gedraaid*.

§. LXVIII.

Scheiding in de Volzinnen.

Vele volzinnen, samengenomen, maken een groot deel van ene gansche rede uit. De scheiding van de delen ener rede geschiedt door het teke (§) *paragraaf*: welke tekenen de bijgevoegde getallen I, II, III, enz. gete worden. — De getallen alleen wijzen ook meerdere afdelingen aan; zie ook §. VIII. bl. 7.

Ieder volzin wordt gesloten, en afgescheiden door (.) een *punct*, of *sluitteken*.

Een volzin kan meerdeelen hebben.

De grootste delen worden afgescheiden door (:) een *colof*, of *lidteken*.

Een smaller deel scheidt men door (;) een *semicolon*, of *half lidteken*.

De kleinste afscheiding geschiedt door (,) een *comma*, of *zinsnede*.

In het volgende voorbeeld ziet gij deze meerdere, en mindere, afscheiding. *Indien Gods fluur, wijs, heilig, en goed is; dan betaamt ons, dat wij hem in voorspoed danken; o moesten wij in tegenspoed onderworpen zijn. Maar het gedrag der menschen verschilt doorgaans van hunnen pligt.*

Ruimer zullen wij dit alles niet ontwikkelen, maar hier mede maken wij een

E I N D E.

BLADWIJZER.

A.

één *a* in *talen* enz., bl. 60, 90.
aa (niet *ae*) in *naam*, 88; *aa* of *ee* (niet *ae*) in *waard* of *peerd*, 9, 96.
aan *menende wijze*, hoe te vervoegen in de tijden, 71.
aan *zijzende voornaamwoorden*, 46-50.
 zie *aa*.
aan *uitheemsche woorden*, 96.
af *opping*, 94, 98.
af *deling* van woorden, 81, 82.
af *alle*, *alles*, *altherhande*, *allerlei*, 50.
af *deling*, in de vergroting van bijvoeglijke woorden, 34.
af *ten dan*, 35, 77.
af *deling*, 50.

B.

af *deling*, 7, 89.
af *deling* *werkwoorden* vervoegd, 64-66.
 50.
af *deling* *der woorden*, hoe te kennen, 80-83.
af *deling* *voornaamwoorden*, 51, 52.
af *deling* *voornaamwoorden*, 41-44.
af *deling* *wijze* in de vervoeging, 72.
af *deling* *voornaamwoorden*, of *bijnaamwoorden*, 14, 15.
af *deling* *verbogen*, 28; *onverbogen*, 31-33; als *voornamwoord*, 32; als één woord mer het *zelfstandige*, 32; als *zelfstandig*, 32; zien op de werking, of op den persoon des *naamwoords*, 33; vergroting daar in, 33-35.
af *deling*, of *bijwerkwoorden*, *aart*, 14, 75; *betekenis*, *oorsprong*, 76, 77.

C.

90.
 6; *ch* en *g*, 7, 89, 93.

BLAD

B L A D W I J Z E R.

d en *z*, *dit*, *dit*, 7, 89, 90, 92, 93; in den onvolmaakt verleden tijd en deelwoorden, 58, 69, 70, 74.
daarvan, *daar aan*, 46.
dan en als, 35, 77.
de en een, 25.
deelwoorden, 14; aart, kracht, verbulging, vergroting, 74, 75; vorming, 58, 59, 69, 70, 74.
delen der talen, 12-15.
den wanneer niet, 29.
dewelke, 51, 52.
deze, *dit*, *deze*, *die*, *gene*, 46, 47.
dezelve, *dezelfde*, 47, 48.
die, *dat*, 46.
dienen, vervoegd, 64-69.
doch, *toch*, 95.
drieklanken, 9.
dusdanig, *ausdanig-een*, 50.

E.

e, klank, 5; in den uitgang, zie *uitgang*; één
e in *eten*, 90. *ee*, 91.
ei en ij, 13.
een, aanwijzend voornaamwoord, 48.
een en de, 25.
een ieder, *een iegelijk*, 49.
eik, *elk-een*, 49.
elkander, 50.
en in den 2. naamval, 30.
enig, 49.
enigerhande, *enigerlei*, 50.
enkelvoudig getal, zie *getallen*.
etlijke, 50.
er, uitgang in vergroting, 34.

F.

f en *v*, 89, 90, 93; in den onvolmaakt verleden tijd en deelwoorden, 58, *ff*, 90.

B L A D W I J Z E R.

G.

g en *ch*, 7, 89, 92, 93.
gebiedende wijze, vervoeging, 71, 72.
geen, ontkennend, 48.
gene, *deze en gene*, *deze*, *die*, *gene*, 46, 47.
geslachten der zelfstandige naamwoorden, welke, 16; te kennen is nodig, 16; kenmerken, 16-22, der werkwoorden, 53.
getallen, door letters, 7, 8; in de zelfstandige naamwoorden, 22-24.
gij 36; in de werkwoorden, 54.

H.

h in *gh*, 90; in *Selah*, 96.
haar, 36, 37, 41, 41-44.
hebben, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.
hem, 36.
hen, 36, 37.
het, een voornaamwoord, 36, 37; voor *hetzelve*, 47, 48; als betrekkelijk, 51, 52; in de werkwoorden, 55.
het geen, 51, 52.
heer, 37.
hiervan, *hieraan*, 46.
hij, 36, 37; in werkwoorden, 55.
hoedanig, *hoedanig-een*, 44-46.
hoofdletters, wanneer, 95; *hopen*, vervoegd, 64-69.
hulpwoorden der werkwoorden, 57; vervoegd, 61-64.
hun, 36, 37, 41, 41-44.

I.

ieder, *ieder-een*, 49.
iegelijk, 49.
iemand, 48.
iets, 48.
ij en y, 5; *ij en ei*, 83; in *mijne*, 91, 96.
ik, 36; in werkwoorden, 54.

K.

K.

k, 96, 97.
klank verlengd, 8; gemengd, 8, 9; hoe zijn
 moet, 83; regelt ook de spelling, 88, 89,
klankteken, 97.
kleinloon, 83.
klinkers, aart, 4; getal, 5; lang, 5, 6; samen,
 8; gemengde klank, 9; één lettergreep, 10;
 één in *talen*, 90, 91.
kw, 96.

L.

laat, bij werkwoorden, 72.
lettergrepen, 10, 11.
letters, 2, 10; hoofdletters, 95; talletters, 8.
lezen, om te kunnen lezen, 2.
lidwoorden, 14; nut, onderscheid, 25, 26; ver-
 buiging, 28.
ligt en licht, 95.
lijdende werkwoorden, 53; vervoegd, 67-69, 72.

M.

malikander, 50.
manlijk geslacht der zelfstandige naamwoorden,
 16; kenmerken, 16-18, 11, 22.
medeklinkers, aart, 4, 6, naam, 6; klank, 6;
 zacht, 7; veraubbeld, 23, 31, 43, 60.
meervoudig getal, 22; uitgang, 23.
men, 36, 37; in werkwoorden, 53.
menig, *menig-een*, 49.
menigerhande, *menigerlet*, 50.
mening, om die te verstaan en te doen ver-
 staan, 2, 12, 82.
mij, 36.
min, 41-44.

N.

naamleden, zie *lidwoorden*.
naamvallende der zelfstandige naamwoorden, 15,
 24; zie ook *verbuiging*. *naam-*

B L A D W I J Z E R.

naamwoorden, zie *zelfstandige en bijvoeglijke*,
nederduitſche ſpraakkunst, I.
niemans, 48.
niets, 48.
nog en noch, 95.

O.

o, klank, 5; in den 5. naamval, 31.
 œ in vreemde woorden, 96.
onbepaalde wijze, vervoeging, 73.
 oo, 91.
onperſoonlijke werkwoorden vervoegd, 73.
 ons, 36, 41-44.
onvolmaakt verleden tijd, vervoeging, 58, 59.
onzijdig geſlacht te kennen, 16, 17, 19-22.

P.

p en b, 7, 89.
perſonen in werkwoorden, 54, 55.
perſoonl. voornaamw., 35-37.
 ph, 96, 97.

Q.

q, qu, 96.

S.

f en z, 89, 90, 92, 93; s, uitgang van den
 2. naamval 29, 30; ſ bij ſch, 90.
ſamenvoeging van klinkers, letters, lettergrepen,
 woorden, 8-12.
ſcheiding van lettergrepen, 99, 100; van vol-
 zinnen, 100.
ſcheidtekenen, zie *ſcheiding*.
ſchikking der woorden, 84.
ſchrijven, om wél te ſchrijven, 85; goed ſchrift,
 97.
ſommige, 50.
ſorten der woorden, 12-15; der werkwoor-
 den, 53.

Spelling, spelkunde nodig, 86; moeilijk, 86; niet onzeker, 86; goede spelling, 87; spelregels, 87-97; te letten op den klank, 88-90; de korthed, 90, 91; den aart der tale, 92-94; op andere omstandigheden, 94-97; in vreemde woorden, 96, 97; haar ons eigen gebruik, 97.

Sprekē, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

Spraakunst nederduitsche, 1.

st achter bijvoeglijke woorden, 34.

Stijl, goede stijl, 84, 85.

Syntaxis, 84.

T.

t en *d*, zie *d* en *t*.

taaldelen, 12-15.

tekenen van klank, 97, 98, en zin, 98, 99.

th, 96.

tie, 96.

tijden der werkwoorden, 54; samengemengd, 74.

toch, *dóch*, 95.

tongvallen regelen ook de spelling, 95, 96.

trappen van vergelijking, 34.

tweeklanken, 9.

tuschenwerpsels, 14, 79.

U.

u, voornaamwoord, 36; *u* en *uw*, 43.

uitgang in zelfstandige naamwoorden op *e*, 29; met afkapping der *e*, 29; van den 2. naamval 29, 30, van den 3. en 6. naamval onzijdig, 30; stepende, of korte in werkwoorden, 59, 60.

uispraak, gepaste, 83; nadruk, 83.

uitheemsche, of vreemde woorden, verbuiging, 85 gebruik, 85; spelling, 96, 97.

uw, 41-44; *uw* en *u*, 43.

V.

V.

- v* en *f*, 7, 89, 90, 93.
vele, *velerhande*, *velerlei*, 50.
verbuiging, of *declinatie*, waar toe, 26; hoe 27; voorbeeld, 28; aanmerkingen, 29-31; bijvoeglijke woorden onverbogen, 31-33.
vergelijking, of *vergroting* in bijvoeglijke woorden, trappen en verbuiging, 33-35.
vervoeging, of *conjugatie*, in werkwoorden, wat is, en waartoe dient, 53, 56; hoe geschiedt, 56; algemene opheldering, 57-60; voorbeelden, 60-69; bijzondere aanmerkingen, 69-72; enige gevallen, 72-74; slepende of korte uitgang, 59, 60: werkwoorden met een voorzetsel, 73; vervoeging met *zijn* en *worden* tot bijzonderen nadruk, 73, 74.
vinden, vervoegd, 64, 69.
voegwoorden, aart, 14, 78; foorten, 78, 79.
volzin, of *voorstel*, 12, 13.
voorteden, zie *lidwoorden*.
voornaamwoorden, 13, 35; foorten, 35.
voorzetsels; aart, 14, 77; beheerschen naamvalen, 77, 78; bij werkwoorden, 73, 78.
vragende voornaamwoorden, 44-46.
vreemde woorden, zie *uitheemsche*.
vroewl. geslacht der naamwoorden te kennen, 16-19, 21, 22.

W.

- waar *van*, *waar aan*, 45, 52.
wat, zie *wie*.
wederkerende voornaamwoorden, 37-41.
wederkerige werkwoorden, 53; vervoegd, 72.
weinig, 50.
weluidendheid verbiedt wel eens de verbuiging, 31, 32; maakt verandering in de vergroting der bijvoeglijke woorden 34, en in deelwoorden, 75; regelt ook de spelling, 93, 94.

werkwoorden, 13, 52, 53; foorten, 53; tijden, 54, 55; perlonen, 54, 55; wijzen van voorlifel, 55, 56; vervoeging, 56-74, zie ook *vervoeging*.

wie, welke, wat, welk, een, wat voor een, vragende voornaamwoorden, 44-46; ook als betrekkelijke, 51, 52.

wijzen in de werkwoorden, 55, 56.

worden, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64; *woorden* bestaan uit lettergrepen, 10, 11; meer woorden tot één, 11; zin der woorden, hoe te kennen, 12; of anderen te doen verstaan, 82, foorten, 12-15.

X.

x in vreemde woorden, 96.

Y.

y, onderscheiden van *ij*, 5; in vreemde woorden, 96.

Z.

z en *s*, 7, 89, 90, 92, 93.

zef, 37-41.

*zef*s, 41.

zelfstandige naamwoorden, aart, 13-15; eigene, gemene, 15, 16; gellachten, 16-22; getallen, 22-24; naamvallen, 24, verbuiging, 26-31.

zich, 38-41.

zij, voornaamwoord, 36, 37; in werkwoorden, 55.

zijn, voornaamwoord, 41, 41-54; een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.

zin der woorden, zie *menig*. *zintekenen*, 98, 99.

zodanig, *zodanig-een*, 50.

zulk, *zulks*, *zulk-een*, 50.

zullen, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.

